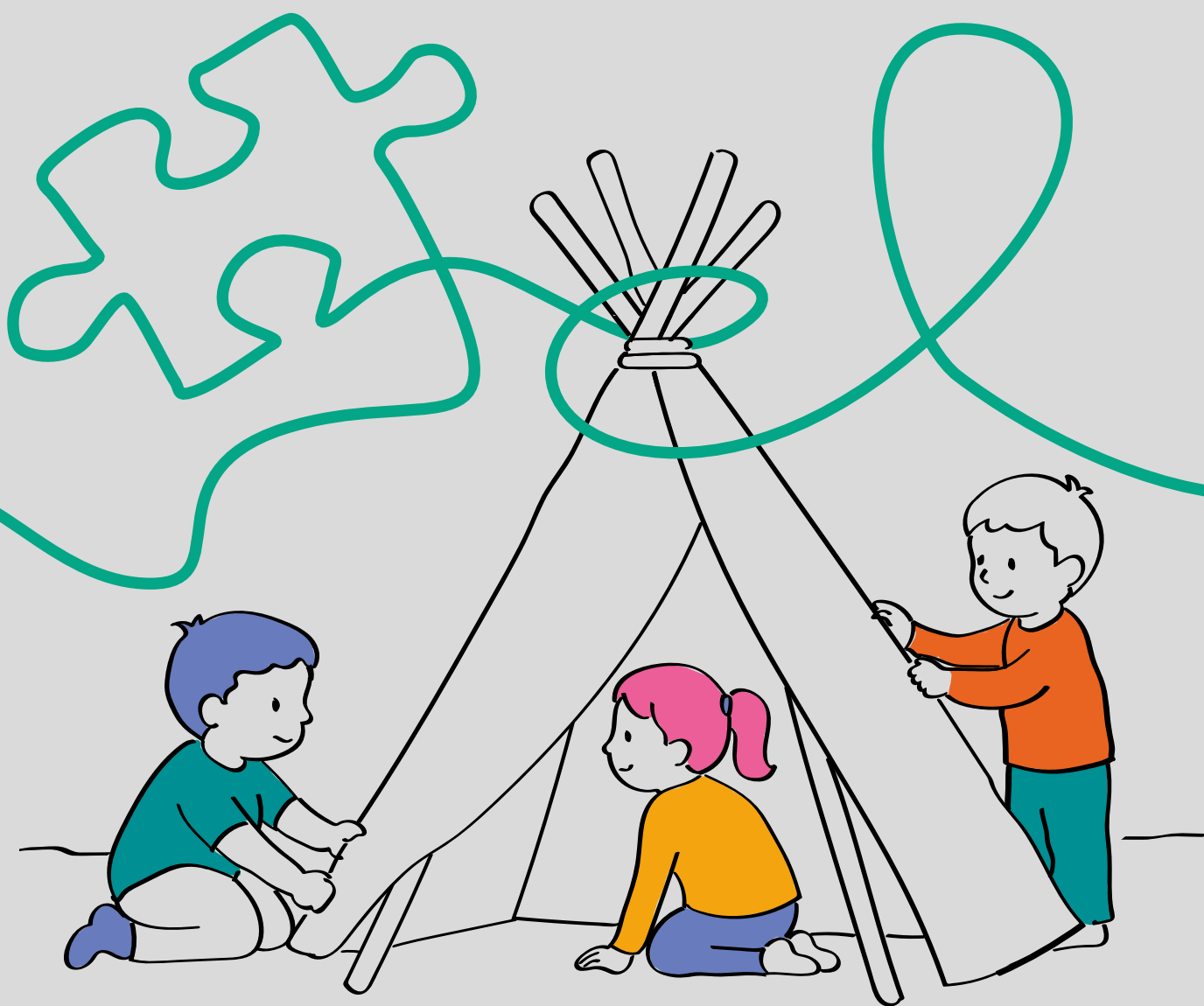

Wychowanie przedszkolne

Komentarz dydaktyczny do podstawy programowej

Autorzy: Monika Rościszewska-Woźniak, dr Gabriela Ziewiec-Skokowska, Anna Krzyżanowska, Magdalena Łyszkowska, dr Elżbieta Wieczór, Joanna Janczyk, dr hab. Jan Amos Jelinek, prof. APS, Agnieszka Kuźba

Redakcja merytoryczna: Monika Rościszewska-Woźniak, dr Gabriela Ziewiec-Skokowska

Redakcja językowa: Beata Cynkier

Skład: Anna Koprowska-Szewczyk

Projekt okładki: Michalina Walusiak

Ilustracja na okładce: Zuzanna Gułaj

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy
ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

Copyright© Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy

Wzór cytowania:

Rościszewska-Woźniak, M., Ziewiec-Skokowska, G., Krzyżanowska, A., Łyszkowska, M., Wieczór, E., Janczyk, J., Jelinek, J. A., Kuźba, A. (2026). *Wychowanie przedszkolne. Komentarz dydaktyczny do podstawy programowej*. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy.

Materiał przygotowany przez Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy w ramach zadania: „Tworzenie, aktualizacja i monitoring podstaw programowych oraz innych kluczowych regulacji systemu oświaty”, finansowanego ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej na podstawie umowy nr MEN/2025/DIR/89 z dnia 30 stycznia 2025 roku.

Warszawa 2026

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

Wstęp	4
Wprowadzenie	5
1. Cele wychowania przedszkolnego	7
2. Rozwój kompetencji fundamentalnych w wychowaniu przedszkolnym	9
3. Rozwój kompetencji przekrojowych w wychowaniu przedszkolnym	11
4. Rozwój sprawczości dzieci	16
5. Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego	19
6. Wskazówki metodyczne	20
6.1. Obszar społeczny: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych	20
6.2. Obszar osobisty: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra	23
6.3. Obszar językowy: komunikowanie się ze światem	25
6.4. Obszar matematyczny: odkrywanie matematyki wokół siebie	28
6.5. Obszar przyrodniczy: odkrywanie przyrody i dbanie o nią	30
6.6. Obszar techniczny: poznawanie techniki przez działanie	32
6.7. Obszar cyfrowy: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym	35
6.8. Obszar artystyczny: odbieranie i tworzenie sztuki	37
6.9. Obszar ruchowy: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo	40
7. Doświadczenia edukacyjne	43
Rekomendowana literatura i źródła do wykorzystania w nauczaniu	49
Aneks	
podstawa programowa wychowania przedszkolnego	52

Wstęp

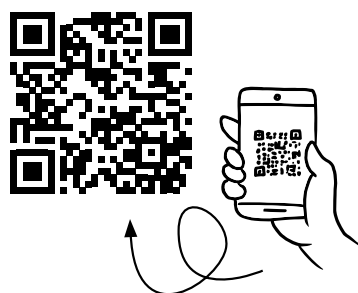
Oddajemy w Państwa ręce komentarz dydaktyczny do podstawy programowej określonej w Rozporządzeniu Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym (Dz.U. 2026 poz. 378).

Komentarz przygotowany przez autorów podstawy programowej ma pomóc nauczycielom i nauczycielkom w przełożeniu jej na praktykę. Może być także przydatny dla osób przygotowujących programy nauczania czy podręczniki. Komentarz wyjaśnia założenia podstawy programowej, precyzuje niektóre jej zapisy i podpowiada, w jaki sposób można je realizować z uczniami.

Realizacja nowej podstawy programowej powinna opierać się na ustaleniach współczesnej psychologii poznawczej, pedagogiki, psychologii rozwojowej i kognitywistyki oraz wykorzystywać strategie faktycznie wspierające proces uczenia się. Szczególny nacisk kładziemy na konieczność stosowania metod dydaktycznych o potwierdzonej skuteczności.

Zachęcamy nauczycieli i nauczycielki do korzystania z metod, które charakteryzują się wysoką efektywnością, takich jak umiejętnie udzielana informacja zwrotna, przywoływanie z pamięci (*retrieval practice*), przeplatanie (*interleaving*) czy uczenie się w odpowiednich odstępach czasu (*spaced practice*). Ich systematyczne stosowanie znacząco zwiększa trwałość i jakość przyswajanej wiedzy.

Ważnym uzupełnieniem komentarzy jest *Przewodnik po strategiach edukacyjnych*, który porządkuje i w przystępny sposób przedstawia najskuteczniejsze, oparte na dowodach rozwiązania dydaktyczne. Zachęcamy do korzystania z *Przewodnika*:

Zespół IBE PIB

Wprowadzenie

Wychowanie przedszkolne stanowi pierwszy, kluczowy etap w edukacji każdego dziecka. Głównym zadaniem przedszkola jest stworzenie bezpiecznego, przyjaznego i stymulującego środowiska, w którym każde dziecko ma możliwość rozwijania swojego potencjału w odpowiednim dla siebie tempie.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego opiera się na następujących założeniach:

- dzieci są podmiotami procesu uczenia się – ich udział w jego planowaniu, aktywność poznawcza i zaangażowanie są kluczowymi czynnikami sprzyjającymi uczeniu się i nauczaniu;
- codzienna swobodna zabawa to nieodzowny warunek rozwoju dzieci i okazja do rozwijania najważniejszych kompetencji: językowych, matematycznych, społecznych, osobistych i innych;
- rolą nauczyciela wychowania przedszkolnego jest tworzenie warunków do samodzielnej i znaczącej zabawy dzieci, dzięki której konstruują swoją wiedzę i budują kompetencje;
- przedszkole ma wspierać naturalną ciekawość dzieci, ich kreatywność i gotowość do działania, umożliwiać im wielozmysłowe eksplorowanie świata;
- ważne, żeby dzieci w przedszkolu mogły uczyć się od siebie nawzajem;
- regularna aktywność ruchowa i zabawy na świeżym powietrzu sprzyjają uczeniu się i budowaniu kompetencji dzieci;
- dzieciom warto umożliwić wielorakie sposoby odzwierciedlania ich własnych aktywności rozwojowych i rozwoju kompetencji, m.in. przez sztukę, ruch, konstruowanie modeli i język;
- w procesie wychowawczym istotna jest spójność oddziaływań przedszkola i środowiska rodzinnego osiągnięta dzięki partnerskiej współpracy – rodzice i opiekunowie współuczestniczą w edukacji dzieci, a przedszkole kształtuje ten proces profesjonalnie oraz zapewnia rodzinie niezbędną pomoc w jej działaniach wychowawczych i opiekuńczych.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego wskazuje:

- 1) cele wychowania przedszkolnego;
- 2) katalog najważniejszych kompetencji (fundamentalnych i przekrojowych), które dzieci zaczynają rozwijać w przedszkolu;

- 3) znaczenie sprawczości i okoliczności sprzyjające jej budowaniu;
- 4) zadania przedszkola;
- 5) osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego;
- 6) doświadczenia edukacyjne, wspierające rozwój kompetencji dzieci i budujące poczucie sprawczości;
- 7) warunki i sposób jej realizacji.

Tabela 1. Zmiany w podstawie programowej wychowania przedszkolnego od 1 września 2026 roku

JAK BYŁO	JAK JEST
wskazanie, że zarówno zajęcia kierowane przez nauczyciela, jak i samodzielna zabawa dzieci są ważne	wyraźniejsze podkreślenie znaczenia codziennej swobodnej zabawy dzieci jako nieodzownego warunku ich rozwoju i realizacji programu wychowania przedszkolnego (zdobywania i doskonalenia najważniejszych kompetencji i sprawczości); podkreślenie, że dzieci najlepiej uczą się przez osobiste działanie i zaangażowanie, gdy mogą np. dotykać, manipulować, porównywać i przekształcać
cztery obszary osiągnięć dzieci, w tym bardzo szeroki i wewnętrznie zróżnicowany obszar poznawczy	osiągnięcia dzieci uporządkowane w dziewięciu obszarach, np. językowy, matematyczny, przyrodniczy, techniczny, cyfrowy
–	kształtowanie nawyków higieny cyfrowej jako wspólna odpowiedzialność rodziców i nauczycieli; zalecenie wykorzystywania urządzeń ekranowych jedynie w niezbędnym zakresie
organizacja zajęć na świeżym powietrzu jako element codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej	zalecenie, by co najmniej raz w tygodniu dzieci przebywały poza budynkiem dłużej niż godzinę – poza codziennymi zajęciami na świeżym powietrzu
relacja rodzic–nauczyciel oparta głównie na przekazywaniu przez nauczyciela informacji o postępach dziecka	współdzielenie odpowiedzialności za rozwój dziecka, wspólne analizowanie postępów i potrzeb dziecka i ustalanie kierunków wsparcia
–	zapisy o niezbędnych doświadczeniach edukacyjnych, które są dla dzieci okazją, żeby budowały swoją wiedzę, rozwijały kompetencje i sprawczość

Źródło: opracowanie własne.

1. Cele wychowania przedszkolnego

Nadrzędnym celem wychowania przedszkolnego jest wspieranie wszechstronnego rozwoju dzieci w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej. Przedszkole wspiera dzieci w rozwijaniu ich pełnego potencjału – zarówno jako jednostek, jak i członków społeczeństwa i demokratycznej wspólnoty.

Przedszkole każdemu dziecku ma zapewniać warunki do:

- 1) **rozwijania ciekawości i zainteresowań**, budowania wiedzy potrzebnej do rozumienia i poznawania współczesnego świata;
- 2) rozwijania kompetencji językowych, matematycznych i cyfrowych, umożliwiających skuteczne funkcjonowanie w różnych sytuacjach życia codziennego;
- 3) rozwijania kompetencji ruchowych i postawy troski o własne zdrowie i bezpieczeństwo;
- 4) rozwijania kompetencji poznawczych, społecznych i osobistych oraz **wzmacniania swojej samodzielności i wytrwałości**;
- 5) **budowania sprawczości** oraz podejmowania inicjatyw z korzyścią dla siebie i wspólnego dobra;
- 6) poznawania świata różnorodnych wartości, **rozwijania empatii** i przygotowania się do podejmowania odpowiedzialnych wyborów etycznych.

Uszczegółowione cele wychowania przedszkolnego nawiązują do głosów rodziców oraz nauczycieli wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej. Zwracali oni uwagę na potrzebę większej troski w przedszkolu przede wszystkim o:

- kompetencje społeczne, przejawiające się np. w umiejętności komunikowania się, budowania relacji, współdziałania w grupie, z szacunkiem dla siebie i innych;
- kompetencje osobiste, np. umiejętność rozpoznawania i nazywania swoich emocji, wytrwałość i chęć dalszego działania mimo napotkanych trudności;
- samodzielność, nie tylko w czynnościach samoobsługowych, lecz także w planowaniu i realizacji zadań, podejmowaniu decyzji;
- podążanie nauczycieli za naturalną ciekawością dzieci, ich pytaniami i zainteresowaniami.

Cele wychowania przedszkolnego uwzględniają, że działalność wychowawcza w przedszkolu jest oparta na wartościach, takich jak wolność, odpowiedzialność, szacunek, sprawiedliwość, solidarność. Przedszkole wzmacnia również postawę patriotyczną dzieci oraz ich zaangażowanie w troskę o dobro ojczyzny.

Nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego w centrum uwagi nauczycieli i rodziców – osób dorosłych, które towarzyszą dzieciom w wieku przedszkolnym – stawia dwa katalogi kompetencji: fundamentalnych i przekrojowych oraz sprawczość. Dzieci zaczynają je rozwijać w przedszkolu.

2. Rozwój kompetencji fundamentalnych w wychowaniu przedszkolnym

Kompetencje fundamentalne stanowią podstawę procesu rozwoju i edukacji. Ich zdobywanie i doskonalenie to warunek konieczny funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych i dalszej nauki, w tym budowania wiedzy oraz rozwijania kompetencji przekrojowych i sprawczości.

Do kompetencji fundamentalnych należą:

- 1) **kompetencje językowe**, niezbędne do skutecznego komunikowania i porozumiewania się, pozwalające: rozumieć wypowiedzi ustne i czytany tekst literacki (np. baśń) i nieliteracki (np. ogłoszenie, zaproszenie), analizować i przetwarzać informacje, formułować własne wypowiedzi w sposób zrozumiały dla innych i dostosowany do sytuacji;
- 2) **kompetencje matematyczne**, rozumowania matematycznego i wykorzystywania matematyki w praktyce, obejmujące rozumienie pojęć matematycznych, dokonywanie obliczeń i szacunków orientacji w czasie i przestrzeni;
- 3) **kompetencje cyfrowe**, leżące u podstaw bezpiecznego i krytycznego korzystania z technologii cyfrowych w celu uczenia się, poszukiwania informacji i komunikowania się;
- 4) **kompetencje ruchowe**, ważne dla świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego i zdrowego stylu życia, obejmujące umiejętność planowania i podejmowania aktywności fizycznej oraz kształtowania zdrowych nawyków w codziennym funkcjonowaniu.

Wybrane osiągnięcia dzieci w wieku przedszkolnym w zakresie kompetencji fundamentalnych przedstawiono w ramce poniżej.

Kompetencje językowe

Dziecko:

- uczestniczy w rozmowie, aktywnie słuchając innych osób i wypowiadając się w sposób zrozumiały, przedstawia i próbuje uzasadnić swoją opinię;
- w wypowiedziach posługuje się zdaniami, zwraca uwagę na poprawność gramatyczną i artykulacyjną lub, w razie potrzeby, używa komunikacji wspomagającej i alternatywnej;

- wyraża swoje opinie o dziełach sztuki;
- wciela się w różne role podczas spontanicznych i organizowanych działań teatralnych.

Kompetencje matematyczne

Dziecko:

- charakteryzuje obiekty wokół siebie, porównuje je ze sobą pod względem wielkości i liczby;
- wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;
- odczytuje zapis cyfrowy liczb, które obserwuje w najbliższym otoczeniu (np. w kalendarzu, na budynkach, na znakach drogowych, ceny w sklepach);
- klasyfikuje obiekty według co najmniej dwóch cech jednocześnie.

Kompetencje cyfrowe

Dziecko:

- rozpoznaje urządzenia cyfrowe i określa, do czego służą;
- wskazuje podstawowe zasady higieny cyfrowej.

Kompetencje ruchowe

Dziecko:

- uczestniczy w grach terenowych i zabawach ruchowych, ucząc się zasad współzawodnictwa;
- wyjaśnia, na czym polega zdrowy styl życia, stara się przestrzegać reguł z nim związanych (np. dba o prawidłową postawę ciała);
- orientuje się w schemacie własnego ciała i wykorzystuje zmysły w zadaniach ruchowych.

3. Rozwój kompetencji przekrojowych w wychowaniu przedszkolnym

Kompetencje przekrojowe to zdolności do efektywnego działania w różnych sytuacjach w przedszkolu i poza nim, także w życiu społecznym, przez zastosowanie w praktyce wiedzy, umiejętności i postaw rozwijanych w przedszkolu.

Dzieci w naturalny sposób rozwijają swoje kompetencje przekrojowe w trakcie zabawy oraz w sytuacjach edukacyjnych tworzonych przez nauczyciela.

Kompetencje przekrojowe obejmują kompetencje poznawcze, społeczne i osobiste.

Do kompetencji poznawczych należą:

- 1) **Rozwiązywanie problemów** – w przedszkolu dzieci zaczynają dostrzegać proste problemy (np. jak zbudować wieżę, która się nie przewraca, lub jak zrobić model wodorotoku; dlaczego szczypiołek staje się żółty i nie chce rosnać; co zrobić, gdy żółtych kredek jest mniej niż osób, które ich w danym momencie potrzebują), wyjaśniają, na czym one polegają, identyfikują i testują różne ich rozwiązania. Często używają metody prób i błędów, aby osiągnąć zamierzony cel, np. w zabawie konstrukcyjnej. Ważne, żeby nauczyciel wspierał dzieci w zadawaniu pytań (np. o przyczyny problemu) i zachęcał je do wytrwałości i samodzielnego poszukiwania możliwych rozwiązań.
- 2) **Krytyczne myślenie** – dzieci w wieku przedszkolnym budują swoją wiedzę o świecie, poszukują i gromadzą z różnych źródeł informacje, porównują je ze sobą, dociekają, które z nich są prawdziwe. Rozwijają swoje krytyczne myślenie przez zadawanie pytań, eksplorację otoczenia, doświadczanie i eksperymentowanie.
- 3) **Kreatywne myślenie** – w wieku przedszkolnym dzieci wykazują naturalną skłonność do bycia twórczym. Często testują nowe pomysły w sposób spontaniczny, wykorzystując wyobraźnię, czerpiąc inspirację z codziennych sytuacji. Okazją do rozwoju kreatywnego myślenia są zabawy plastyczne, muzyczne, konstrukcyjne czy odgrywanie ról, co pozwala dzieciom wyrażać siebie i eksperymentować z różnorodnymi materiałami i narzędziami.

Dla wielu dzieci przedszkole to pierwsze miejsce, w którym mają kontakt z większą grupą koleżanek, kolegów i osób dorosłych. Do kompetencji społecznych należą:

- 1) **Współpraca** – dzieci w wieku przedszkolnym uczą się współpracy przede wszystkim przez udział w zabawach grupowych. Wspólne układanie klocków czy odgrywanie ról w teatrzykach pomaga im rozumieć, jak dzielić się zasobami, słuchać innych i uwzględniać ich potrzeby. Dzieci przez interakcje z rówieśnikami stopniowo rozwijają empatię, umiejętność przezwyciężania trudności i zgodnego współdziałania.
- 2) **Dbanie o innych** – dzieci zaczynają wyrażać i okazywać troskę o innych od najmłodszych lat. Rozwój tej kompetencji jest uzależniony od zakresu doświadczeń społeczno-emocjonalnych zdobywanych w rodzinie i przedszkolu. Egocentryzm dziecięcy jako naturalna cecha rozwoju ulega stopniowemu ograniczeniu pod wpływem socjalizacji, w atmosferze szacunku i zaufania oraz pokonywania trudności. Stopniowo kształtują się zachowania prospołeczne, w tym pomoc instrumentalna, pocieszanie i dzielenie się.

Do kompetencji osobistych należą:

- 1) **Kierowanie sobą** – dzieci w wieku przedszkolnym próbują różnych aktywności, odkrywają, jakie mają zainteresowania i co sprawia im radość. Zaczynają podejmować pierwsze próby samodzielnego planowania i wykonywania zadań. Stopniowo kształtuje się ich wytrwałość w pokonywaniu trudności. Dlatego istotną rolę odgrywa tu motywacja ze strony nauczyciela. Dzieci są bardziej skłonne do działania, gdy widzą, że ich wysiłek jest zauważany i doceniany.
- 2) **Dbanie o siebie** – na etapie przedszkola dzieci zdobywają świadomość tego, kim są, co je odróżnia od innych; uczą się rozpoznawać swoje emocje (takie jak radość, smutek, złość) i mówić o nich. Nauczyciel pomaga im w tym, gdy pyta o ich reakcje na określone wydarzenia oraz podpowiada możliwe sposoby radzenia sobie z trudnymi emocjami. Już w tym okresie bardzo ważne jest kształtowanie u dzieci odpowiedzialności za własne zdrowie i samopoczucie. Sprzyja temu nauka komunikowania swoich potrzeb fizycznych (takich jak pragnienie, głód, odpoczynek, komfort) oraz psychicznych (np. potrzeba wyciszenia się, szukanie pocieszenia), a także zachęcanie do coraz większej niezależności w zakresie higieny osobistej. Ważne, by już w przedszkolu dzieci uczyły się, co jest dobre dla ich zdrowia fizycznego i psychicznego, a co złe.

Wybrane osiągnięcia dzieci w wieku przedszkolnym w zakresie kompetencji przekrojowych przedstawiono w ramce poniżej.

Rozwiązywanie problemów

Dziecko:

- opisuje sytuacje problemowe bliskie swojemu doświadczeniu, rozpoznaje ich przyczyny;
- poszukuje najlepszych rozwiązań problemu, w razie potrzeby radzi się innych, porównuje wyniki różnych działań, identyfikuje rozwiązania, które sprawdzają się najlepiej.

Krytyczne myślenie

Dziecko:

- rozpoznaje możliwe źródła informacji, korzysta z zachęt do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na nurtujące je pytania;
- ocenia zgodność uzyskiwanych informacji z własnymi obserwacjami i doświadczeniami;
- analizuje zdobyte informacje i dostrzega te, które są dla niego niewiarygodne lub się wykluczają.

Kreatywne myślenie

Dziecko:

- zadaje pytania o interesujące je zagadnienia, pyta o przyczyny i cele zaobserwowanych zjawisk i podejmowanych działań, formułuje przypuszczalne wyjaśnienia, sprawdza ich trafność;
- łączy poznane elementy – przedmioty, obrazy, kształty, słowa, dźwięki, wzorce, symbole – w nowe układy, w nieoczywisty sposób;
- odtwarza i przekształca treść bajek i opowieści, tworzy własne historie;
- poszukuje nowych form ekspresji, tworzyw i technik wyrazu artystycznego do przedstawienia świata i swoich przeżyć, wyraża własne pomysły.

Współpraca

Dziecko:

- bierze udział w aktywnościach zaproponowanych przez innych, zgłasza własne pomysły, jest otwarte na współdziałanie;
- uzgadnia zasady dzielenia się zabawkami lub materiałami w trakcie podejmowanych aktywności;

- obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują, dopytuje, gdy nie jest czegoś pewn
- szuka rozwiązań w sytuacjach spornych, rozwiązuje proste konflikty z pomocą dorosłych lub innych dzieci.

Dbanie o innych

Dziecko:

- mówi o emocjach, które ludzie mogą przeżywać w różnych sytuacjach życia codziennego;
- wspiera inne dzieci w pokonywaniu smutku, bezradności i poszukiwaniu rozwiązań problemu;
- szanuje wszystkie dzieci, ich różne upodobania i potrzeby, podaje przykłady wypowiedzi i zachowań, które mogłyby być dla kogoś krzywdzące;
- wyraża troskę o rośliny i zwierzęta, objaśnia zasady odpowiedzialnej opieki nad zwierzętami domowymi;
- stosuje zasady rozważnego korzystania z zasobów naturalnych.

Kierowanie sobą

Dziecko:

- podejmuje różne aktywności, aby realizować swoje pomysły, tworzyć i odkrywać, co sprawia mu radość;
- przewiduje i nazywa konsekwencje swoich decyzji i działań;
- organizuje i porządkuje miejsce swojej aktywności;
- odkrywa swoje zainteresowania i nazywa swoje mocne strony;
- wyraża satysfakcję z zadania wykonanego samodzielnie lub w grupie, docenia swój wysiłek.

Dbanie o siebie

Dziecko:

- wyjaśnia, na czym polega zdrowy styl życia, stara się przestrzegać reguł z nim związanych (np. dba o prawidłową postawę ciała);
- rozpoznaje i nazywa swoje emocje związane z różnymi sytuacjami, aktualnymi i z przeszłości;
- ma przekonanie, że nauczyciel lub inne dzieci mogą stanowić wsparcie w trudnych sytuacjach, w razie potrzeby prosi o pomoc;

- stosuje znane mu sposoby radzenia sobie ze stresem;
- zgłasza potrzebę odpoczynku, objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości, poszukuje dla siebie bezpiecznych i przyjaznych przestrzeni;
- odróżnia potrzeby od pragnień (zachcianek), nazywa swoje potrzeby i proponuje sposób ich zaspokojenia, wyraża sprzeciw w sytuacjach niepewności, zagrożenia, braku komfortu.

4. Rozwój sprawczości dzieci

Sprawczość to podejmowanie działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje, i na inne osoby (otoczenie) oraz branie za te działania odpowiedzialności. Związana jest z możliwością dokonywania przez dziecko autonomicznych wyborów i podejmowania decyzji, które pozwalają mu poznawać siebie i budować poczucie wpływu na otoczenie.

Sprawczość obejmuje aktywność dziecka w codziennych czynnościach, zabawie i procesie uczenia się.

Sprawczość dziecka w wieku przedszkolnym obejmuje cztery obszary:

- 1) **Poczucie przynależności do wspólnoty** – przekonanie dziecka, że stanowi ważną część grupy, jest potrzebne i doceniane. Poczucie przynależności do wspólnoty buduje się w grupie, która jest inkluzywna, celebryje różnorodność, chętnie współdziała w imię wspólnych celów.
- 2) **Nastawienie na rozwój** – przekonanie dziecka, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu. Kluczowe w tym obszarze jest docenianie wysiłków i wytrwałości dzieci w dochodzeniu do zamierzonego przez nie celu, a także poszukiwanie przyczyn napotkanych trudności lub popełnionych błędów.
- 3) **Przekonanie o własnej skuteczności** – przekonanie dziecka o swojej zdolności do wykonywania określonych zadań i osiągnięcia celów, także w niekorzystnych okolicznościach. Dzieci zyskują wiarę w siebie, gdy ich pomysły, zainteresowania, propozycje działań są dostrzegane i szanowane przez innych. Przekonują się o własnej skuteczności, kiedy mogą pełnić określone funkcje we wspólnocie i wypełniać obowiązki.
- 4) **Samoregulację** – zdolność przekładania myśli na działania zmierzające do realizacji określonych celów i świadomego kierowania swoją aktywnością. Dzieci w wieku przedszkolnym uczą się planować i konsekwentnie realizować swoje działania. W rozwoju samoregulacji szczególnie pomaga im przewidywalny rytm dnia, rozmowa z innymi na temat celów i rezultatów różnych działań, np. podczas spotkań w kręgu.

Wiek przedszkolny zajmuje szczególne miejsce w procesie odkrywania własnej autonomii i decyzyjności. Dziecięcą ciekawość świata, zdolność i radość ze swobodnego tworzenia sprawiają, że dziecko zazwyczaj ma głębokie przekonanie o własnej skuteczności. Dorośli, którzy towarzyszą dziecku (nauczyciele i rodzice), nie powinni mu tej wiary odbierać. Aby dziecko mogło sobie radzić z różnymi wyzwaniami codziennego życia, musi mieć pozytywny obraz samego siebie.

Dzieci w przedszkolu rozwijają swoją sprawczość m.in. przez:

- 1) podejmowanie inicjatywy i decyzji w sprawach związanych z własną aktywnością, np. zabawą, spożywaniem posiłków, odpoczynkiem, wykonywaniem prac plastycznych;
- 2) udział w podejmowaniu decyzji dotyczących grupy przedszkolnej, takich jak wybór książki do wspólnego czytania, roślin, jakie dzieci zasadzą w przedszkolnym ogródku, okolicznościowej dekoracji sali;
- 3) wykorzystywanie wiedzy i umiejętności do rozwiązywania codziennych problemów;
- 4) wywiązywanie się z powierzonych im obowiązków, takich jak rozkładanie sztućców, wycieranie stolików, odkładanie rzeczy na miejsce, pielęgnowanie roślin;
- 5) samodzielne lub zespołowe prowadzenie obserwacji, badań, eksperymentów i doświadczeń;
- 6) prezentowanie własnej wiedzy i umiejętności oraz efektów swojej pracy;
- 7) dzielenie się wiedzą i umiejętnościami, w tym wzajemne inspirowanie i uczenie się;
- 8) refleksję o własnych działaniach oraz przyjmowanie i udzielanie informacji zwrotnej.

Dzieci mogą budować swoją sprawczość, gdy istnieje otwartość na działania twórcze. Ocena wartości działań podjętych przez dziecko powinna być ukierunkowana na jego własne poczucie zadowolenia z osiągniętych rezultatów, dawać mu możliwość wyjaśnienia przyjętych rozwiązań czy funkcjonalności wykreowanego obiektu. Informacja zwrotna ze strony nauczyciela powinna więc podtrzymywać zapał dziecka (komunikat doceniający wysiłki i podkreślający znaczenie autorefleksji nad rezultatem własnego działania).

W naturalny sposób wzmacnia się wtedy motywacja dziecka do podejmowania wysiłków oraz wytrwałość w działaniu. Co istotne, dorośli towarzyszący dziecku w sytuacjach niepowodzeń, dyskretnie proponujący modyfikacje i doceniający próby poszukiwania nawet niecodziennych rozwiązań (zamiast koncentrowania się wyłącznie na poprawności odpowiedzi), wzmacnia w dziecku gotowość do odważnego dzielenia się swoimi pomysłami i propozycjami.

Środowisko przedszkolne nastawione na sprawczość dziecka pozwala mu odkrywać własną pomysłowość i niezależność (wolność myślenia i działania), a także stopniowo przejmować kontrolę nad sobą oraz odpowiedzialność za swoje decyzje i ich konsekwencje – zarówno dla siebie, jak i dla innych.

Wybrane osiągnięcia na koniec wychowania przedszkolnego i wymagania w zakresie doświadczeń edukacyjnych dotyczące sprawczości przedstawiono w ramce poniżej.

Osiągnięcia dzieci na koniec wychowania przedszkolnego

Dziecko:

- bierze udział w podejmowaniu decyzji w grupie, akceptuje wspólnie podjęte decyzje, nawet jeśli nie są zgodne z jego oczekiwaniami;
- pomaga innym w wykonaniu zadania, gdy jest to potrzebne, udziela wskazówek;
- przewiduje i nazywa konsekwencje swoich decyzji i działań;
- dąży do ukończenia zadania mimo trudności, wykazując wytrwałość, zaangażowanie i otwartość na informację zwrotną i wskazówki innych;
- wyraża satysfakcję z zadania wykonanego samodzielnie lub w grupie, docenia swój wysiłek;
- wykazuje postawę akceptacji tego, że popełnianie błędów jest czymś naturalnym w procesie uczenia się i stanowi okazję do zdobywania nowych umiejętności.

Przykładowe doświadczenia edukacyjne stanowiące okazję do budowania sprawczości

- Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, przygotowuje wspólne wyjście i bierze w nim udział.
- Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, odgrywa uzgodnioną z innymi dziećmi rolę w przygotowaniu i realizacji występu lub spotkania społeczności lokalnej (np. z okazji dnia babci i dziadka, na obchodach święta narodowego, na pikniku rodzinnym).
- Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej planuje i robi w grupie zakupy w sklepie.

5. Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego

Osiągnięcia dzieci na koniec wychowania przedszkolnego dotyczą dziewięciu obszarów. W każdym z nich wskazano kompetencje, które dziecko aktywnie buduje w przedszkolu:

- 1) obszar społeczny: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych;
- 2) obszar osobisty: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra;
- 3) obszar językowy: komunikowanie się ze światem;
- 4) obszar matematyczny: odkrywanie matematyki wokół siebie;
- 5) obszar przyrodniczy: odkrywanie przyrody i dbanie o nią;
- 6) obszar techniczny: poznawanie techniki przez działanie;
- 7) obszar cyfrowy: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym;
- 8) obszar artystyczny: odbieranie i tworzenie sztuki;
- 9) obszar ruchowy: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo.

Przyjęty podział wychodzi naprzeciw potrzebom rodziców i nauczycieli, szczególnie tych, którzy dopiero zaczynają pracę z małymi dziećmi. Taki układ ma pomóc w planowaniu i prowadzeniu działań wychowawczo-dydaktycznych, w tym w monitorowaniu postępów dzieci. Wyraźniej niż dotąd zwraca uwagę na obszary, które dotychczas nie były tak mocno eksponowane, a dotyczą kluczowych wyzwań, przed którymi stoją współczesne społeczeństwa. Obszar przyrodniczy akcentuje np. potrzebę troski o środowisko i rozważne korzystanie z zasobów naturalnych. Obszar techniczny zachęca do rozwijania umiejętności praktycznych i zainteresowań nauką, inżynierią i nowoczesnymi technologiami. Obszar cyfrowy ma przygotowywać do bezpiecznego i odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie, w którym stale rośnie znaczenie informacji dostępnych w internecie oraz coraz powszechniej korzysta się z urządzeń cyfrowych. Dzieci i ich rodzice muszą być świadomi ryzyk z tym związanych.

6. Wskazówki metodyczne

6.1. Obszar społeczny: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych

Dziecko w wieku przedszkolnym coraz lepiej poznaje siebie i odkrywa swoją rolę w różnych grupach. Buduje swój obraz siebie jako członka wspólnoty: rodzinnej, sąsiedzkiej, przedszkolnej, lokalnej, regionalnej, narodowej. W czasie pobytu w przedszkolu nawiązuje i pogłębia relacje z rówieśnikami i osobami dorosłymi. Buduje swoją otwartość na innych, coraz lepiej rozumie obowiązujące w grupie zasady i reguły postępowania, rozwija umiejętność współpracy, w tym efektywnej komunikacji, oraz dbania o innych, dostrzegania ich potrzeb i reagowania na nie.

W przedszkolu dzieci funkcjonują w grupie. Poznają się, dzielą informacjami o sobie i swoich bliskich, wspólnie się bawią, planują i realizują działania, uzgadniają zasady wspólnej pracy, pomagają sobie nawzajem, gdy sytuacja tego wymaga.

Przedszkole jest też miejscem, które wspiera kształtowanie postaw patriotycznych oraz troski o dobro ojczyzny. Dzieci w wieku przedszkolnym dostrzegają, że są częścią społeczności nie tylko rodzinnej, lecz także lokalnej, regionalnej i narodowej.

Dzieci zauważają różnorodność i znaczenie funkcji pełnionych przez ludzi w społeczeństwie. Dociekają, gdzie pracują rodzice i inne znane im osoby, na czym ich praca polega. Dają pierwsze odpowiedzi na pytanie, kim chcą zostać w przyszłości. Zyskują świadomość, do czego potrzebna jest praca, a także do czego służą pieniądze.

Dzieci mają okazję do rozwoju swoich kompetencji społecznych np. wtedy, gdy są zapraszane przez nauczyciela do rozmowy o sobie i swoich bliskich, opowiadają, gdzie mieszkają, jak wspólnie z rodziną lubią spędzać czas. Tego typu wypowiedzi nie tylko wspierają kształtowanie obrazu samego siebie, lecz także rozwijają zdolności komunikacyjne oraz wzmacniają poczucie przynależności do różnych wspólnot.

Nauczyciel może też zachęcać dzieci do tworzenia albumów lub książeczek o sobie i swoich bliskich, o miejscach, które są dla nich ważne, tablic „Poznajmy się”, „Gdzie mieszkamy”. Takie doświadczenie promuje jednocześnie otwartość na poznawanie innych, buduje atmosferę otwartości w grupie.

Dziecko w przedszkolu uczy się współdziałania z innymi – zarówno w zabawie, jak i podczas realizacji zadań. Doświadcza np. dzielenia się, pomagania innym i przyjmowania wsparcia,

odpowiedzialności za efekty wspólnej pracy. Nauczyciel wzmacnia rozwój kompetencji społecznych dzieci, gdy proponuje działania wymagające współpracy, np. przy pracach plastycznych, organizacji przedstawień.

Ważne, by dzieci mogły zgłaszać swoje pomysły oraz uczestniczyć w dyskusji o rozwiązaniach dotyczących grupy. Zaangażowanie w podejmowanie decyzji to okazja nie tylko do przedstawiania swoich propozycji i argumentowania za nimi. To doświadczenie, które uczy, że wspólne decyzje najczęściej są wynikiem kompromisu, próbą pogodzenia ze sobą często sprzecznych pomysłów.

Cenne dla dzieci są także sytuacje, w których mogą przy wsparciu nauczyciela uzgadniać reguły i zasady dotyczące ich grupy, np. kodeks grupy, zasady korzystania z narzędzi, utrzymywania porządku w sali. W ten sposób troszczą się o dobrostan wszystkich członków grupy, uczą się poszanowania reguł i norm społecznych.

Dziecko w przedszkolu z coraz większą świadomością posługuje się zwrotami grzecznościowymi, rozumie ich znaczenie i funkcję społeczną. Nauczyciel wzmacnia dzieci w byciu uprzejmym przez własny przykład oraz konsekwentne przypominanie i podkreślanie znaczenia takich form jak „proszę”, „dziękuję”, „przepraszam”, „dzień dobry”, „do widzenia”. Dzieci używają zwrotów grzecznościowych także podczas odgrywania różnych ról, np. sprzedawczyni pytającej, w czym może pomóc; pielęgniarki upewniającej się, czy pacjent dobrze się czuje; policjanta, który dziękuje za przestrzeganie zasad; bibliotekarki, która prosi o odłożenie książki na półkę.

Niezwykle ważnym aspektem codziennego życia w grupie przedszkolnej jest uczenie radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych. Dzieci uczą się, że różnice zdań są normalne, bo każdy ma prawo do swojego punktu widzenia, ale ważne jest poszukiwanie rozwiązań, które uwzględniają potrzeby innych. Nauczyciel pełni funkcję mediatora, pomaga w nazywaniu emocji, zrozumieniu punktu widzenia innych osób i wypracowaniu rozwiązania możliwego do wykorzystania w przyszłości.

Aby wspierać dzieci w rozwijaniu ich kompetencji społecznych, nauczyciel może też wzmacniać postawy solidarności, wzajemnego wsparcia i chęci niesienia pomocy innym, o ile sytuacja tego wymaga. Dzieci chętnie się wspierają, dzielą wiedzą i umiejętnościami, udzielają wskazówek. Nauczyciel może zachęcać np. do wspólnych dyżurów, opieki nad młodszymi dziećmi. To właśnie w takich codziennych, drobnych działaniach kształtuje się poczucie odpowiedzialności za innych i rozwija wrażliwość społeczna.

Ważnym komponentem edukacji społecznej jest wprowadzanie dziecka w świat funkcjonowania społeczeństwa, instytucji społecznych oraz zawodów. Nauczyciel dba o to, aby dzieci rozumiały podstawowe funkcje instytucji, takich jak przedszkole, biblioteka, poczta, przychodnia, bank

czy urząd miasta. Poznawanie tych miejsc przez zabawy tematyczne, wycieczki edukacyjne, spotkania z przedstawicielami różnych profesji pozwala dzieciom dostrzec złożoność świata społecznego i zrozumieć, że każdy człowiek odgrywa określoną rolę, która ma znaczenie dla funkcjonowania wspólnoty.

Nauczyciel powinien być uważny nie tylko na te potrzeby i trudności, które dzieci same zgłaszają. Ważne, żeby obserwował dzieci i dostrzegał subtelne sygnały świadczące o tym, że któreś z nich nie czuje się w grupie bezpiecznie lub nie jest przez nią akceptowane, a w konsekwencji bywa pomijane lub marginalizowane. Może zaprojektować i wdrożyć działania sprzyjające przełamywaniu trudności w komunikacji między dziećmi, zapobiegające narastaniu napięcia, lęku czy wycofania. Także w sytuacjach, gdy dzieci spierają się ze sobą, to nauczyciel ma obowiązek zareagować, stwarzając każdemu przestrzeń do wypowiedzenia swoich emocji i doświadczeń oraz dając innym szansę zrozumienia potrzeb kolegi lub koleżanki. Tylko w środowisku, w którym dziecko czuje się zauważone, akceptowane i szanowane, możliwy jest autentyczny rozwój kompetencji społecznych.

Ważne jest także, by nauczyciel pozostawał w stałej współpracy z rodzicami dzieci. Wspólne działania w zakresie kształtowania postaw społecznych – zarówno w przedszkolu, jak i w domu – wzmacniają skuteczność oddziaływań wychowawczych. Warto organizować warsztaty dla rodziców, rozmowy indywidualne, wspólne wydarzenia i projekty, które integrują rodzinę z życiem przedszkola. Taka współpraca umożliwia lepsze rozpoznanie kontekstu rodzinnego dziecka, jego potrzeb, zasobów i trudności, a także pozwala na spójne modelowanie wartości i norm społecznych.

Należy podkreślić, że rozwijanie kompetencji społecznych nie dokonuje się jedynie w toku zajęć dydaktycznych. To codzienne czynności – wspólne śniadania, ubieranie się na spacer, swobodne zabawy, rozmowy w szatni, rozwiązywanie sporów, dzielenie się kredkami – są naturalnym i najskuteczniejszym polem kształtowania tych umiejętności. Codzienne sytuacje, które napotyka dziecko w przedszkolu, w interakcji z drugim człowiekiem są także doskonałą okazją do kształtowania kultury komunikacji – okazywania szacunku drugiej osobie w formie uprzejmych pozdrowień, podziękowania, przeprosin. Nauczyciel powinien zauważać edukacyjny potencjał takich codziennych chwil i wykorzystywać je, by wspierać dzieci w rozwoju ich kompetencji społecznych.

6.2. Obszar osobisty: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra

Dzieci już od okresu żłobkowego, pomimo więzi łączącej ich z osobami najbliższymi, demonstrują potrzebę autonomii. Odkrywają własną odrębność, z czasem zyskują własne doświadczenia, także w kontaktach z innymi osobami: rówieśnikami i dorosłymi.

Indywidualność dziecka i jego egocentryczna postawa są ważne. Każdy sprzeciw, nawet stanowcze „nie”, rozwija w dziecku umiejętność świadomego dokonywania wyborów, zgodnych z własnymi potrzebami i możliwościami.

Dziecko musi odkrywać, co sprawia mu radość i daje satysfakcję, jakie ma zainteresowania i mocne strony, co jest dla niego ważne, w jakich sytuacjach czuje się dobrze, co sprawia, że jego samopoczucie się pogarsza, czego potrzebuje, żeby poczuć się lepiej. Wspieranie dziecka w wieku przedszkolnym w poznawaniu i budowaniu obrazu siebie wymaga przede wszystkim akceptacji i zrozumienia jego potrzeb i emocji, stwarzania mu okazji do odkrywania swoich zainteresowań, samodzielnego planowania i podejmowania różnorodnych aktywności.

Przyjazne otoczenie, w którym dziecko może być sobą, otwarcie wyrażać swoje myśli i uczucia, dzielić się pomysłami czy obawami, jest wolne od krytyki czy lekceważenia.

Nauczyciel buduje bezpieczną przestrzeń do rozwoju kompetencji osobistych dzieci, gdy:

- wspólnie z nimi organizuje przestrzeń do działania przez zadawanie pytań, co będzie potrzebne (np. do wykonania pracy plastycznej), ustalanie zasad wspólnej pracy przy stolikach i porządkowania miejsca swojej aktywności;
- wzmacnia motywację do działania i podejmowania różnych aktywności indywidualnie i w grupie, docenia starania i zaangażowanie, a nie tylko efekt pracy;
- zachęca do refleksji, wyrażania swojej opinii o zdobytym doświadczeniu oraz dzielenia się pomysłami, co przy kolejnej realizacji danego działania warto zmienić;
- stwarza okazję do rozmowy o emocjach, które dzieci przeżywają w różnych sytuacjach.

Szczególnie ważne jest wprowadzanie dzieci do refleksji nad efektami swoich działań (indywidualnych i w grupie) – określania, czy są dla nich samych satysfakcjonujące, z których elementów są szczególnie zadowolone, co chciałyby zmienić, co było dla nich trudne. To podejście umożliwia dziecku budowanie wewnętrznej motywacji do działania i wzmacnia w nim

gotowość do podejmowania pojawiających się wyzwań. Jest efektywniejsze niż ocena oparta na aprobacie nauczyciela (nawet gdy jest on osobą znaczącą dla dziecka), wyrażana komunikatami waloryzującymi typu: „brawo”, „świetnie”, „bardzo ładnie”, „musisz popracować nad starannością”. W miejsce tego typu ocen mogą pojawić się np. następujące pytania i opinie nauczyciela: „Co podoba Ci się w Twojej pracy?”, „Co było dla Ciebie najtrudniejsze?”, „Czy chciałabyś/chciałbyś zmienić coś w swojej pracy?”, „Widzę, że dużo pracy włożyłaś/włożyłeś w tę pracę”, „Widziałam/widziałem, jak bardzo się starałaś/staraleś, mimo trudności na początku”.

Dzieci wzmacniają swoją motywację do działania, gdy:

- mogą eksplorować swoje możliwości w różnych dziedzinach i odkrywają swoje zdolności, predyspozycje i talenty; nauczyciel może przypominać, że nie muszą być najlepsze we wszystkich podejmowanych działaniach i że naturalnym zjawiskiem jest występowanie znaczących różnic pomiędzy zdolnościami dzieci;
- są zapraszane przez nauczyciela do rozmowy o wynikach swoich działań, mogą podzielić się swoją opinią o rezultacie pracy, pomysłami, co w przyszłości warto zrobić inaczej;
- są zachęcane przez innych do niepoddawania się w wysiłkach, podejmowania dalszych prób mimo poczucia porażki lub ryzyka niepowodzenia.

Dzieci w wieku przedszkolnym rozpoznają i nazywają swoje emocje, takie jak radość, smutek, złość, wstyd, gniew czy strach. Warto o nich rozmawiać w grupie. Dzieci mogą dzielić się swoimi doświadczeniami, opowiadać, jakie emocje im towarzyszyły oraz co pomogło im poradzić sobie z tymi trudnymi. Choć u najmłodszych nie można jeszcze mówić o pełnej umiejętności samoregulacji, nauczyciel może, nawiązując do ich wypowiedzi, wprowadzać techniki wspierające rozwój tej zdolności (np. rozmowa z rówieśnikami, głębokie wdechy i wydechy, przytulanie poduszki lub maskotki, oglądanie ulubionej książeczki, rysowanie).

Poznanie świata wartości powinno odbywać się przede wszystkim przez obserwację i naśladowanie innych osób. Bezценne są także doświadczenia związane z wartościami prezentowanymi przez postaci oraz przykłady zachowań zawarte w literaturze dziecięcej. Obie te perspektywy umożliwiają dzieciom rozwijanie umiejętności oceniania zachowań oraz dostrzegania konsekwencji własnych wyborów zarówno dla siebie, jak i dla innych.

Dzieci coraz lepiej poznają siebie, swoje potrzeby i emocje, które towarzyszą im w różnych sytuacjach, gdy:

- dzielą się swoimi doświadczeniami, np. przy okazji rozmowy o rysunku, wybranym przez nauczyciela opowiadaniu;
- wykonują ćwiczenia uważności, korzystając z technik wyciszających zmysły lub ćwiczeń oddechowych;
- są zachęcane do udzielenia odpowiedzi na pytanie, jak w różnych sytuacjach mogą czuć się inne osoby oraz w jaki sposób unikać zachowań, które mogą być dla kogoś krzywdzące;
- wzmacniana jest ich asertywność i umiejętność stawiania granic, w tym sygnalizowania niezgody na zachowania sprawiające przykrość, krzywdzące, naruszające granice fizyczne i emocjonalne.

6.3. Obszar językowy: komunikowanie się ze światem

Rozwój kompetencji językowych dzieci opiera się przede wszystkim na rozmowach i komentowaniu bieżących doświadczeń – zdarzeń, emocji, spostrzeżeń, problemów do rozwiązania. W naturalny sposób odbywa się przez rozmowy z innymi dziećmi i z nauczycielami. Jest też wspomagany przez nauczyciela. Nauczyciel, podążając za wypowiedziami dzieci i tematami, które są dla nich aktualnie ważne, rozwija poruszone zagadnienia, zadaje pytania pozwalające uporządkować i możliwie jak najlepiej sformułować przekaz, wzbogaca słownictwo dzieci.

Im bardziej stymulujące środowisko, tym pełniej dziecko wykorzystuje swój osobisty potencjał. Poziom sprawności językowej dziecka ma wpływ również na rozwój wszystkich innych kompetencji, w tym poznawczych, społecznych i osobistych, a także sprawczości. Kompetencje językowe warunkują w dużej mierze funkcjonowanie dziecka w przedszkolu, a następnie w szkole.

Rozwojowi językowemu dziecka sprzyja niemal cały czas pobytu w przedszkolu – nie tylko zajęcia kierowane, lecz także codzienne czynności, takie jak posiłki, ubieranie się czy porządkowanie zabawek.

Ważnym wymiarem w rozwoju językowym dzieci są ich wzajemne relacje, w tym wspólne spotkania w kręgu (otwierającym oraz podsumowującym dzień w przedszkolu). Dzieci doskonalą swoje kompetencje językowe, gdy biorą udział w rozmowie, dzielą się swoimi przeżyciami i obserwacjami, mają możliwość opowiedzenia na forum własnej historii, słuchają siebie nawzajem. Nauczyciel dba o to, żeby każdy mógł zabrać głos, zadać pytanie, jeśli coś

jest dla niego niejasne. Dziecku, które nie jest jeszcze gotowe do wypowiadania się na forum całej grupy, warto stworzyć możliwość indywidualnej rozmowy. Nauczyciele zauważają i wspierają eksperymenty i żarty językowe oraz twórczość dzieci, takie jak szukanie rymów czy układanie wierszy i piosenek. Opowiadanie bajek, snucie opowieści i zabawy w wymyślony świat uwrażliwiają na kulturę słowa, a także pozwalają rozróżniać to, co realne i możliwe do sprawdzenia, od tego, co fikcyjne.

Realizacja projektów twórczych oraz zaangażowanie dzieci w badanie świata stymuluje je do rozwijania języka i różnego sposobu przekazywania znaczeń. Dzieci zapoznają się z symbolami, znakami, literami i cyframi oraz podejmują próby pisania i czytania. Przykłady takich aktywności to podpisywanie własnych prac plastycznych lub okazów w zgromadzonej kolekcji, przygotowywanie zaproszeń dla rodziców lub dziadków na przedszkolne uroczystości oraz studiowanie książeczek z obrazkami.

Dzieci w przedszkolu mogą samodzielnie (lub z niewielką pomocą nauczyciela) dokumentować własną pracę i doświadczenia. Nauczyciele powinni mieć świadomość, że zastosowanie symboli (w tym liter) jest praktycznym i pożądanym kanałem komunikacji dziecka z innymi. Ma ono możliwość reprezentacji tego, co chce wyrazić, za pomocą znaków, którym nadaje znaczenie. Warto, aby niezbędne materiały, na których można rysować i pisać (np. papier, kora drzewa, kamienie), oraz przybory pisarskie (kreda, ołówek, węgiel, pędzle) i farby były stale dostępne, a dzieci mogły z nich korzystać zawsze, gdy tego potrzebują.

Rozwój językowy dziecka w wieku przedszkolnym jest bardzo dynamiczny. Już dziecko wchodzące do przedszkola komunikuje się dużo i chętnie. Zaczyna od budowania zdań składających się z kilku wyrazów, z czasem posługuje się zdaniami złożonymi, używając czasu przyszłego i przeszłego, liczby mnogiej.

Zadaje pytania: najpierw „Co?“, „Kto?“, „Gdzie?“, a z upływem następnych miesięcy „Dlaczego?“, „Jak?“, „Po co?“. Słucha opowiadań (najpierw prostych, a następnie bardziej złożonych) i je zapamiętuje. Poszerza swoje słownictwo. Zaczyna rozumieć metafory i żarty językowe. Używa języka w celu rozwiązywania problemów i przyłączania się do aktywności innych osób.

Dziecko kończące przedszkole spontanicznie tworzy krótsze i dłuższe wypowiedzi językowe. Konstruuje zdania poprawne pod względem gramatycznym i logicznym, zachowując chronologię i trafnie oddając zamierzone znaczenie.

Nauczyciel zapewnia dzieciom sprzyjające warunki do rozwoju ich kompetencji językowych, gdy:

- wykorzystuje codzienne sytuacje do indywidualnego słownego kontaktu z dzieckiem;
- będąc w interakcji z dzieckiem, stara się utrzymać kontakt wzrokowy, przez co wyraża zainteresowanie tym, co dziecko pokazuje lub mówi;
- skupia się na treści przekazu dziecka, a nie na formie;
- potrafi poczekać na odpowiedź dziecka;
- używa do nazywania obiektów i czynności słów znanych dziecku i jednocześnie słów nowych dla niego w celu poszerzania słownictwa;
- obserwuje dzieci, opisuje to, co robią, zachęca do rozmowy o tym, np. „Narysowałaś/ narysowałeś duży dom z czerwonym dachem. O, z komina leci dym. Ciekawe, kto mieszka w tym domu?”;
- aranżuje sytuacje rozmowy w grupie (np. w kręgu), gdzie wprowadza zasadę naprzemienności mówienia, czekania na swoją kolej, słuchania innych;
- zadaje pytania prowokujące do dłuższych wypowiedzi („Jak myślicie, do czego służy ten przedmiot?”, „Co widziałaś/widziałeś na spacerze, co cię zaniepokoiło?”);
- rozwija twórcze podejście do języka przez towarzyszenie dzieciom w tworzeniu rymów, żartów językowych, zachęcanie do wymyślania nowych zakończeń znanych bajek, opowiadania własnych historii, tworzenia nowych słów;
- rozwija zainteresowania książkami przez regularne czytanie wierszy, opowiadań, legend itp. całej grupie, małej grupce lub jednemu dziecku;
- dba o to, aby książki w bibliotece dziecięcej były ciekawe, zróżnicowane i stale dostępne;
- przeznaczają w ciągu dnia czas na wspólne oglądanie książek i omawianie ilustracji;
- rozwija zainteresowanie czytaniem przez odpowiadanie na ciekawość dzieci dotyczącą znaków i napisów w bliższym i dalszym otoczeniu.

Zabawy i ćwiczenia słuchowe oraz wzrokowe powinny być proponowane przez nauczyciela regularnie, w interesujący sposób. Warto wykorzystywać tu naturalne zainteresowanie dzieci. Konieczne jest zwrócenie uwagi na rozwijanie syntezy słuchowej (syلابowo i głoskowo), wzmacnianie zainteresowania literami drukowanymi (małymi i dużymi) i powiązanie liter

z odpowiadającą im głoską, wprowadzanie zabaw, w których dzieci będą układać słowa ze znanych im liter. Technika nauki czytania zależy od przyjętej przez nauczyciela koncepcji. Należy jednak pamiętać, że czytanie w edukacji przedszkolnej ma wynikać z chęci dziecka do lepszego poznawania i rozumienia tego, co je otacza, a nie jest celem samym w sobie.

Osiąganie gotowości do pisania wymaga rozwijania koordynacji wzrokowo-ruchowej i sprawności manualnej dziecka. Powinno to dziać się przez zabawy wzmacniające stawy, mięśnie dłoni i kształtujące ogólną sprawność grafomotoryczną, takie jak: lepienie, nawlekanie, malowanie rękami, kalkowanie różnych wzorów, kreślenie w powietrzu znaków i odwzorowywanie ruchów pisarskich, pisanie po śladzie na piasku. Te aktywności lepiej przygotowują dzieci do kreślenia liter niż pisanie w liniaturze.

Warto też pamiętać, że rozwój grafomotoryczny dzieci jest bardzo zróżnicowany, a pisanie w liniaturze wymaga dojrzałości układu kostno-stawowego ręki, wysokiej koordynacji ręką–oko i umiejętności regulowania napięcia mięśni dłoni. Dziecko w wieku przedszkolnym nie jest jeszcze do tego gotowe. Dlatego ewentualne pisanie liter powinno być dostosowane do chęci i możliwości dziecka.

6.4. Obszar matematyczny: odkrywanie matematyki wokół siebie

Matematyka pozwala opisywać i rozumieć otaczający świat. Jest to dziedzina wiedzy, która zajmuje się badaniem abstrakcyjnych obiektów: liczb, figur, zbiorów. Ucząc się matematyki, dzieci odkrywają pojęcia, rozwijają swoją inteligencję, logiczne myślenie, wyobraźnię przestrzenną.

Dzieci w wieku przedszkolnym wykazują naturalną ciekawość świata, obiektów oraz różnic między nimi, a także zainteresowanie ruchem, zmianą i powtarzalnością zjawisk. Dostrzegają, że obiekty można liczyć, klasyfikować i mierzyć. Uczą się przez doświadczanie i operowanie konkretnymi przedmiotami, poznają reguły i stopniowo budują pojęcia matematyczne. Wszystkie te predyspozycje nauczyciel może wykorzystać, aby wspierać dzieci w odkrywaniu oraz rozumieniu pojęć i narzędzi matematyki w praktyce.

Dzieci rozwijają swoje kompetencje matematyczne w trakcie zabawy i aktywności o różnym charakterze. Nauczyciel pomaga im dostrzegać, nazywać i rozumieć te doświadczenia. Dodatkowo wspólnie z nauczycielem dzieci mogą np. zastanawiać się, jak sprawdzić: kto jest wyższy, a kto niższy; co znajduje się bliżej, a co dalej; co jest cięższe, a co lżejsze; co jest droższe, a co tańsze. Mogą również: badać, jak zmierzyć drogę, odmierzyć pojemność płynu, wyznaczyć

upływ czasu; szacować, ile potrzeba pieniędzy na zakupy w sklepie, jak podzielić np. truskawki, żeby starczyło dla wszystkich.

Warsztat pracy nauczyciela wychowania przedszkolnego obejmuje zarówno metodykę pracy z dziećmi, jak i różnorodne materiały oraz pomoce dydaktyczne realizujące ideę czynnościowego uczenia się matematyki. Należą do nich m.in. zabawki, przedmioty i materiały do klasyfikacji, liczmany, patyczki, różnego rodzaju klocki, obręcze i tasiemki do budowania modeli zbiorów, a także sznurki, pudełka, taśmy do wyznaczenia obwodu. Dzieci rozwijają swoje kompetencje matematyczne, gdy porównują wielkość owoców i układają je np. od najmniejszych do największych, sprawdzają, czego zebrali więcej podczas spaceru: kasztanów czy żołędzi, korzystają z wagi, żeby ocenić, co jest cięższe, np. ziemniak czy klocek, budują makietę farmy ze zwierzętami.

Nauczyciel pomaga dzieciom rozwijać ich kompetencje matematyczne, gdy:

- wykorzystuje codzienne sytuacje do doświadczania matematyki, np. podczas dobierania się w pary lub grupy, przeliczania, ustawiania krzeseł i stolików, rozdzielania przyborów, odliczania patyczków czy układania klocków;
- pomaga dostrzec, że matematyka jest obecna w wielu obszarach życia, w przyrodzie, plastyce, technice, języku, muzyce, ruchu; pokazuje, że matematyka przejawia się w rytmie, sekwencjach, symetrii, regularności, kolejności, liniowości, cykliczności;
- zachęca do odkrywania matematyki podczas spacerów, np. przez odkrywanie symetrii, rytmu i regularności, poszukiwanie „skarbów” spełniających określone kryteria dotyczące kształtu lub wielkości, mierzenie odległości czy obwodu drzewa;
- wprowadza różne sposoby prezentacji myślenia matematycznego, np. za pomocą rysunku lub schematu;
- zachęca do korzystania z gier planszowych i zabaw matematycznych oraz tworzenia własnych gier;
- umożliwia rozwijanie indywidualnych zainteresowań matematycznych – jeśli dziecko chce liczyć do wielu, może mieć taką możliwość; jeśli chce budować konstrukcje przestrzenne i bryły, również warto je do tego zachęcać;
- działa zgodnie ze strefą najbliższego i aktualnego rozwoju dziecka w obszarze matematycznym, pozwala dostrzec i określić zasoby dziecka – co potrafi zrobić samodzielnie, w jakim obszarze potrzebuje wsparcia i ukierunkowania.

6.5. Obszar przyrodniczy: odkrywanie przyrody i dbanie o nią

Odkrywanie przyrody w przedszkolu jest doświadczeniem codziennym. Dzieci przebywają na powietrzu każdego dnia, a przynajmniej raz w tygodniu te pobyty są dłuższe, co stwarza możliwość bardziej pogłębionego badania przyrody.

Obszar przyrodniczy jest zaproszeniem do rozwijania uważności dzieci i nauczycieli, do towarzyszenia dziecku, które odkrywa tajemnice przyrody, i rozwijania jego ciekawości. Wiąże się także z kształtowaniem odpowiedzialności za środowisko naturalne i trwałych postaw proekologicznych.

Przebywanie w warunkach zmieniającej się przyrody rozwija umiejętność radzenia sobie w sytuacjach związanych ze zmianą oraz w sytuacjach trudnych. Daje okazję do samodzielnego rozwiązywania problemów. Rozwija umiejętność kończenia zadań, nawet gdy napotyka się na trudności. Zwiększa świadomość stanów emocjonalnych oraz odporność na stres.

Dzieci spontanicznie interesują się materiałami i zjawiskami przyrodniczymi: wodą, światłem, ruchem powietrza, roślinami i zwierzętami. Przyroda uruchamia nie tylko intelekt, pobudza również emocje, rozwija wrażliwość na piękno, uczy uważności na świat. Dzieci stawiają pytania „dlaczego” i „a co, jeśli”, rozwijają język opisu zjawisk i emocji.

Ważne, aby w przedszkolu te doświadczenia i pytania dzieci były zauważone, a ich pojedyncze spostrzeżenia mogły mieć kontynuację w pogłębionych badaniach. Nauczyciel powinien być blisko – nie musi podawać odpowiedzi, ma stwarzać przestrzeń, w której pytania mogą wybrzmieć, a sama odpowiedź może zostać odkryta przez dzieci.

Edukacja przyrodnicza powinna mieć stałe miejsca w przestrzeni sali przedszkolnej oraz na zewnątrz.

W sali warto wydzielić stałą strefę przyrodniczą, w której dzieci będą miały do dyspozycji stół do prowadzenia badań, materiały i przyrządy badawcze (takie jak lupa, pojemniki, lejki, pipeta, szczypce) oraz materiały techniczne umożliwiające im prowadzenie pracy (nożyczki, klej, taśmy, papier). W strefie musi być też miejsce, gdzie dzieci mogą umieszczać i przechowywać wyniki swoich odkryć.

W ogrodzie przedszkolnym warto wydzielić strefę badań przyrody i zagwarantować dzieciom dostępność narzędzi, takich jak narzędzia ogrodnicze, termometr, pojemniki, sita, materiały wtórne (butelki plastikowe, rury).

W czasie wypraw badawczych niezbędna jest troska o zdrowie i bezpieczeństwo dzieci. Powinny być ubrane odpowiednio do warunków pogodowych (kalosze, nieprzemakalne ubranie w czasie deszczu, osłona głowy podczas upałów, długie spodnie dla ochrony przed kleszczami). Nauczyciel powinien mieć ze sobą apteczkę. Dzieci muszą pamiętać o zabraniu ze sobą wody oraz o myciu rąk po powrocie do przedszkola. Życie w środowisku przyrodniczym w naturalny sposób przygotowuje do samodzielności i pomaga w kształtowaniu nawyków prozdrowotnych. Dzieci mają być wyczulone na bezpieczeństwo swoje i innych oraz nauczyć się właściwej oceny ryzyka.

Szacunek dla środowiska naturalnego wymaga, aby dzieci utrzymywały w porządku miejsce swoich zabaw i w jak najmniejszym stopniu zaburzały środowisko naturalne.

Ważną rolę w edukacji przyrodniczej odgrywa czas. Chodzi nie tylko o zmiany pór roku, lecz także o to, że poznawanie i doświadczanie, badanie, szukanie odpowiedzi na pytania wymaga działania bez pośpiechu. Niektóre zdarzenia nabierają sensu dopiero po pewnym czasie, niektóre czynności trzeba powtarzać. Wymienione w podstawie osiągnięcia dzieci sugerują więc zwrócenie uwagi na proces zdobywania wiedzy i umiejętności, a nie wyłącznie na efekty (dzieci mają badać, obserwować, wyciągać wnioski i charakteryzować zmiany).

W wielu sytuacjach przydatna będzie pomoc i współpraca z rodzicami oraz osobami, które mogą służyć ekspercką wiedzą i umiejętnościami praktycznymi, np. przy konstrukcji domku dla ptaków lub hotelu dla owadów.

Wiedza o przyrodzie i środowisku naturalnym, jaką dzieci zdobywają w przedszkolu, ma mieć odniesienie w ich doświadczeniu. Tam, gdzie to jest możliwe, poznawanie powinno zaczynać się od bezpośredniego kontaktu z obiektem badań (rośliny i zjawiska przyrodnicze oraz niektóre zwierzęta). Ważne, aby dzieci miały do dyspozycji również źródła wtórne: książki, albumy, dzięki którym poszerzą swoją wiedzę i rozumienie przyrody. Powinny mieć możliwość spotkania z ekspertem, np. leśnikiem, weterynarzem, ekologiem.

Konieczne jest zapewnienie dzieciom dostępu do planów najbliższej okolicy, map czy globusa. Dzieci chętnie wskazują na nich miejsca ważne dla siebie albo np. takie, do których podróżował ktoś z bliskich. Mogą też tworzyć własne plany wycieczek czy plany najbliższej okolicy.

Odpowiedzialność za środowisko, w którym żyjemy, kształtuje się też przez osobiste zaangażowanie w opiekę nad zwierzętami, w tym naukę, jak odpowiedzialnie zajmować się zwierzętami domowymi (np. trzymanie psa na smyczy podczas wędrówek w lesie).

Zachowania proekologiczne, takie jak oszczędzanie wody, wykorzystywanie materiałów do ponownego przerobienia, segregowanie odpadów, świadomość zagrożeń wpływających

z nadmiernego hałasu czy zanieczyszczenia światłem, powinny być obecne w codziennej praktyce przedszkola.

6.6. Obszar techniczny: poznawanie techniki przez działanie

Dzieci chętnie sięgają po klocki, z których budują konstrukcje. W okresie przedszkolnym przechodzą od fascynacji budowaniem wież, murów i bram po rozbudowane konstrukcje zamknięte dachem. Chętnie odtwarzają budowle zaobserwowane w otoczeniu, ale dysponują także kompetencjami, aby odtwarzać proste konstrukcje oglądane na zdjęciach.

Zabawy konstrukcyjne stanowią okazję do rozwoju twórczych kompetencji dzieci. W trakcie budowania dziecko ćwiczy wyobraźnię przestrzenną, precyzję ruchów, rozwija swoją uważność, eksperymentuje, odkrywając nowe sposoby łączenia elementów ze sobą. Odkrywa również podobieństwa do znanych sobie budowli. W budowaniu może wyrażać siebie, przez co staje się sprawcze i produktywne, a wytwory własnej pracy prac nierzadko wykorzystuje w dalszej zabawie tematycznej.

Aby dziecko mogło rozwijać swoją kreatywność konstruktorską, nie może walczyć o klocki, miejsce bezpiecznego budowania ani znajdować się pod presją czasu. Te ograniczenia sprawiają, że zamiast skupić się na budowaniu, dziecko walczy o przetrwanie swojej konstrukcji.

Warto organizować dzieciom odpowiednie sytuacje edukacyjne, które umożliwią im rozwijanie zainteresowań konstrukcyjnych. Oprócz sytuacji, w których dzieci mają możliwość samodzielnie budować, istotne są także takie zadania jak:

- odtwarzanie konstrukcji na podstawie obserwowanego wzoru i wzoru odtwarzanego z pamięci;
- konstruowanie budowli w konkretnym celu, np. po pokazaniu dzieciom lalki lub przytulanki, można je poprosić o stworzenie dla niej łóżka; rozmiar lalki lub przytulanki może być warunkiem konstrukcyjnym, analogicznie można prosić dzieci o stworzenie bramy dla zwierząt czy mostu lub garażu dla samochodu;
- eksperymentowanie z konstrukcją polegające na stopniowym usuwaniu klocków i przesuwaniu pozostałych elementów tak, aby budowla pozostawała stabilna mimo zmniejszającej się liczby klocków.

Zabawy konstrukcyjne mogą być organizowane z wykorzystaniem różnorodnych materiałów, w tym klocków czepnych i nieczepnych, a także materiałów naturalnych oraz z odzysku. Budowanie z materiałów, które nie są fabrycznie przystosowane do łączenia (jak klocki), wymaga

użycia narzędzi i spoiw. Tego typu aktywność stanowi wprowadzenie do majsterkowania, którego celem jest tworzenie bardziej stabilnych konstrukcji.

W trakcie budowania, a więc przez działanie praktyczne, dzieci poznają właściwości różnych materiałów. Mogą korzystać z prostych narzędzi biurowych (zszywacza, dziurkacza), materiałów ściernych oraz spajających (różnego rodzaju klejów i taśm), a także z nonelektrycznych narzędzi stolarskich (np. młotka, śrubokręta, piły, świdra). W uzasadnionych sytuacjach, pod opieką dorosłego, możliwe jest również korzystanie z wybranych narzędzi elektrycznych (np. wkrętarki, szlifierki). Poznanie tych narzędzi powinno być poprzedzone pokazem, wyjaśnieniem sposobu ich działania oraz omówieniem potencjalnych zagrożeń. Szczególnie ważne jest stworzenie i zachowanie odpowiednich warunków bezpieczeństwa (np. przygotowanie kącika technicznego ze stołem warsztatowym, ustalenie zasad korzystania z narzędzi).

Za każdym razem przed przekazaniem dzieciom narzędzi należy zapewnić odpowiednie warunki do pracy. W przedszkolu mogą to być odpowiednio rozstawione względem siebie krzesła i stoły. Nauczyciel powinien omówić budowę narzędzia, pokazać, jak należy je trzymać i wykonywać nim pracę. Zanim dzieci rozpoczną samodzielne działania, warto przećwiczyć z nimi daną czynność.

Aby zapewnić dzieciom większą samodzielność i bezpieczeństwo, korzystanie z narzędzi powinno odbywać się w mniejszych grupach. Nauczyciel, pracując z każdą z grup osobno, powtarza te same czynności i instrukcje, co sprzyja lepszemu zrozumieniu zasad pracy. Starsze dzieci przedszkolne są w stanie wbijać młotkiem gwoździe, przecinać piłą gałęzie i listewki. Dla ułatwienia pracy w drewnie nauczyciel może wykorzystać np. ściski stolarskie. Prace stolarskie mogą być prowadzone nie tylko w sali, lecz także na zewnątrz. W ogrodzie lub altanie można zorganizować bezpieczną przestrzeń do działań warsztatowych.

Nauczyciel powinien też wyjaśniać rodzicom znaczenie praktycznych ćwiczeń posługiwania się narzędziami, aby mogli w domu rozszerzyć dziecięce doświadczenia.

Dzieci interesują się światem urządzeń i maszyn, z fascynacją przyglądają się działającym urządzeniom, oglądają proces konserwacji i remontów, chętnie naśladują czynności obsługi urządzeń.

Aby mogły lepiej zrozumieć sposób ich działania, warto wraz z dziećmi konstruować modele urządzeń, które naśladują działanie prawdziwych maszyn. Najlepiej zacząć od modeli maszyn prostych. Konstrukcje maszyn prostych mogą dotyczyć powszechnie wykorzystywanego mechanizmu kołowrotu, którym jest sznurek zamocowany za pomocą taśmy klejącej na patyczku. Taki mechanizm można osadzić w tekturowym pudełku i stworzyć z niego wędkę, wciągarkę dźwigu i windy, studnię z kołowrotkiem czy most zwodzony. Podobnie można zbudować

mechanizm pętli linowej, by skonstruować kolej linową i taśmociąg przemysłowy. Konstruując takie mechanizmy i urządzenia, dzieci nie tylko w dalszym ciągu ćwiczą swoje umiejętności majsterkowania, lecz także doświadczają zjawisk fizycznych, np. zjawiska tarcia i ciężaru.

Konstruowanie maszyn prostych warto rozszerzyć o zjawisko elektryczności. Dzieci pięcioletnie i sześciolatnie, pracujące w dwu–trzyosobowych grupach, są w stanie samodzielnie konstruować obwody elektryczne. Wystarczą do tego baterie 4,5V, przewody z zaciskami na końcach, wyłączniki, żarówki, brzęczyki i silniki elektryczne. Praca z bateriami 4,5V jest dla dzieci bezpieczna (przeciwwskazania dotyczą dzieci z rozrusznikiem serca lub cierpiących na epilepsję). Pozwala konstruować obwody, które będą działać w sposób analogiczny do prawdziwych urządzeń, tj. latarki, dzwonka do drzwi oraz wciągarki dźwigu i windy. Rolą nauczyciela jest przygotować odpowiedni zestaw materiałów, zademonstrować wzór oraz zachęcać do jego odtworzenia. Nauczyciel może zachęcić dzieci do ustalenia, jakie zastosowanie mają zbudowane obwody, a potem pomóc je zamontować z użyciem taśmy klejącej np. w domku dla lalek lub garażu.

Nauczyciel pomaga dzieciom rozwijać ich rozumienie świata techniki, gdy:

- umożliwia im badanie różnych urządzeń i zwraca uwagę, że np. kształt i kolor obudowy nie są cechami istotnymi urządzenia, samo urządzenie może się różnić, istotny jest wewnętrzny mechanizm;
- stwarza sytuację, w której będą mogły naśladować i wykorzystywać pracę urządzeń (mogą najpierw zbierać śmieci rękami, potem zrobić to samo za pomocą narzędzia – zmiotki, a w końcu przy użyciu urządzenia – odkurzacza);
- zachęca ich, aby dokumentowały proces konstruowania modeli urządzeń i maszyn, tworząc szkice i rysując postępy swojej pracy; w miarę doświadczeń ich rysunki wyglądem będą coraz dokładniej odzwierciedlały sposób działania mechanizmów;
- stwarza okazje do odkrywania, że urządzenia nie są wyizolowanymi wynalazkami, a opierają się na wspólnych regułach fizycznych i tworzą pewne grupy (np. mechanizm kołowrotu użyty w studni z kołowrotkiem ma zastosowanie w wędce i windzie, a mechanizm dźwigni widzimy w huśtawce);
- zwraca uwagę na sytuacje, w których nie ma dostępu do współczesnego urządzenia (np. wentylatora), i bada wraz z dziećmi sposoby radzenia sobie w przypadku np. awarii;
- wspiera zabawy tematyczne dotyczące pracy w różnych zawodach, organizuje przestrzeń i materiały do zabawy;

- organizuje wizyty ekspertów (w tym rodziców) i wyjścia do lokalnych zakładów pracy w celu poznania maszyn i zadań pracowników;
- zwraca uwagę podczas wyjść, spacerów i wycieczek na zmiany w lokalnej przestrzeni, które dotyczą świata techniki (nowe drogi, nowe budowy domów), na to, jakie maszyny są używane i jaką pracę wykonują spotykani ludzie;
- rozmawia o środkach transportu (w tym o pojazdach lądowych, wodnych i powietrznych – cywilnych, wojskowych i specjalnego przeznaczenia) i infrastrukturze lądowej, powietrznej i wodnej, np. o parkingach, stacjach paliw, warsztatach naprawczych, komisariatach policji drogowej, lotniskach, portach.

6.7. Obszar cyfrowy: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym

Dzieci w przedszkolu trzeba przygotowywać do odpowiedzialnego, krytycznego i bezpiecznego funkcjonowania w cyfrowym świecie. Doskonałym sposobem wprowadzania w świat algorytmów i myślenia cyfrowego mogą być zabawy w kodowanie bez użycia ekranów, np. zabawy z matą do kodowania, budowanie tras dla „robotów” (np. dzieci lub maskotek) według ustalonych sekwencji, układanie symboli obrazujących polecenia („idź prosto”, „skręć w lewo”, „podskocz”) czy tworzenie planszowych gier edukacyjnych. Dziecko może uczyć się korzystania z instrukcji, zarówno tych podanych przez nauczyciela, jak i tworzonych samodzielnie w ramach zabaw, prac plastycznych czy eksperymentów. Przykładem może być wspólne budowanie konstrukcji z klocków na podstawie prostego planu lub tworzenie instrukcji do obsługi wymyślnego robota z kartonu. Tego rodzaju aktywności rozwijają umiejętność sekwencyjnego myślenia, planowania oraz logicznego porządkowania informacji – kompetencji kluczowych w erze cyfrowej.

Przedszkole nie uczy technicznej nauki obsługi urządzeń cyfrowych, lecz ma za zadanie budować świadome podejście do świata technologii. Dziecko w wieku przedszkolnym powinno mieć możliwość eksperymentowania i wykorzystywania technologii jako narzędzia wspierającego jego ciekawość poznawczą i rozwój. Ważne jest jednak, by korzystanie z narzędzi cyfrowych było zawsze osadzone w kontekście jasno zdefiniowanych działań edukacyjnych, wartości i zasad bezpieczeństwa.

Nauczyciel powinien dobierać technologie w sposób intencjonalny – jako narzędzie wspierające realizację celów wychowawczo-dydaktycznych, a nie jako element rozpraszający lub zastępujący kontakt bezpośredni. Z pomocą nauczyciela dzieci mogą wykorzystywać aparat cyfrowy do dokumentowania własnej pracy przy budowaniu modeli, rejestrować

wzrost roślin czy zachowanie mrówek. Mogą skopiować własnoręcznie wykonane zaproszenie. Mogą nagrać piosenkę śpiewaną przez grupę czy wywiady z innymi dziećmi. Takie działania rozwijają samoświadomość, kompetencje językowe i medialne oraz dają dzieciom poczucie, że technologia służy wyrażaniu siebie i dzieleniu się tym, co dla nich ważne. Zdjęcia i filmy nie mogą być przesyłane przez internet czy media społecznościowe. Dzieci powinny wykorzystywać narzędzie cyfrowe wyłącznie do celów edukacji. Nie ma możliwości, aby narzędzia cyfrowe stały się narzędziem do oglądania bajek czy zastępowały uczenie przez bezpośrednie doświadczanie.

Wykorzystanie zainstalowanych już w poprzednich latach tablic interaktywnych powinno być ograniczone do minimum – wyłącznie jako rozszerzenie zainteresowań, pogłębienie wiedzy, której dzieci nie mogą samodzielnie zdobyć (np. życie zwierząt, których nie mogą zobaczyć). Cyfrowe aplikacje będą też używane w pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych, zgodnie z zaleceniami specjalistów.

Nie można pomijać zagadnień związanych z higieną cyfrową. Nawet najmłodsze dzieci powinny być wprowadzane w temat zachowania równowagi między czasem spędzonym przed ekranem urządzenia elektronicznego a aktywnością fizyczną, zabawą na świeżym powietrzu czy kontaktami z rówieśnikami. Pomocne mogą być zabawy tematyczne, plakaty tworzone wspólnie z dziećmi (np. „Lepiej pobiegać po trawie niż siedzieć z nosem w tablecie”) czy inscenizacje, w których bohaterowie zmagają się z cyfrowym przemęceniem i uczą się, jak sobie z nim radzić.

Równie ważnym elementem edukacji cyfrowej jest budowanie świadomości zagrożeń wynikających z obecności w internecie. Dzieci w wieku przedszkolnym nie korzystają samodzielnie z mediów społecznościowych, ale już teraz powinny rozumieć, że nie wszystko, co widzą w internecie, jest prawdziwe, oraz że należy ostrożnie dzielić się informacjami na swój temat. Nauczyciel może podejmować temat prywatności w formie opowieści, zabaw lub rozmów kierowanych, w których dzieci uczą się, że nie należy podawać swoich danych osobowych, adresu, informacji o rodzinie czy miejscu przebywania osobom obcym – również w internecie. Można wprowadzić prostą zasadę: „Jeśli nie powiedziałbyś tego obcej osobie na ulicy, nie mów tego też w internecie”.

Dzieci w tym wieku powinny również stopniowo rozwijać umiejętność rozpoznawania wpływu, jaki media i urządzenia cyfrowe wywierają na ich codzienne życie. Nauczyciel może prowadzić z dziećmi rozmowy i dyskusje na temat ulubionych bajek, gier, piosenek dostępnych online – pytać, co im się w nich podoba, czego się nauczyły, a co było dla nich nieprzyjemne lub niezrozumiałe. Istotne jest kształtowanie umiejętności wyrażania opinii oraz dostrzegania zarówno pozytywnych, jak i negatywnych skutków korzystania z mediów (ograniczenie kontaktu z rówieśnikami, zmęczenie, rozdrażnienie czy nadmierne pobudzenie). Warto też rozmawiać

z dziećmi o różnicach między światem realnym a cyfrowym, np. analizując postacie z bajek, które nigdy nie jedzą, nie śpią i nie chodzą do przedszkola, co może prowadzić do zniekształcenia obrazu rzeczywistości.

Problemem wzrastającego uzależnienia od urządzeń ekranowych oraz negatywnych skutków spędzania czasu przed ekranami nie może zajmować się jedynie nauczyciel przedszkola. W procesie przygotowywania dzieci do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym niezbędna jest spójność działań przedszkola i domu rodzinnego. Dlatego nauczyciel powinien regularnie informować rodziców o podejmowanych działaniach w zakresie edukacji medialnej, proponować im materiały wspierające, a także budować świadomość ich roli jako cyfrowych przewodników i opiekunów.

Kolejnym krokiem jest włączanie rodziców w proces edukacji cyfrowej. Nauczyciel może inicjować rozmowy podczas zebrań lub indywidualnych spotkań, uświadamiać rodzicom rolę modelowania korzystania z technologii w domu i przez nich samych. Można udostępnić materiały na ten temat, zaproponować wspólne opracowanie „domowej umowy ekranowej”, zaprosić rodziców do udziału w dniach tematycznych dotyczących urządzeń cyfrowych lub stworzyć przedszkolny „Poradnik cyfrowego rodzica”.

Edukacja cyfrowa w przedszkolu nie polega na nauce obsługi komputera, ale na budowaniu świadomej, krytycznej i odpowiedzialnej postawy wobec technologii. Rola nauczyciela w tym procesie jest nie do przecenienia – to on wprowadza dzieci w świat cyfrowy, pokazując nie tylko jego możliwości, lecz także zagrożenia. Dzięki metodom aktywnym, edukacji przez zabawę, modelowaniu postaw oraz codziennym rozmowom nauczyciel przedszkola ma realny wpływ na kształtowanie pokolenia dzieci przestrzegających zasad higieny cyfrowej.

6.8. Obszar artystyczny: odbieranie i tworzenie sztuki

Edukacja artystyczna w przedszkolu opiera się na stałej dostępności bogatego środowiska twórczego oraz uważnej, partnerskiej obecności nauczyciela. Dziecko wybiera materiały, decyduje o formie wypowiedzi artystycznej, tworzy i prezentuje własne prace, a także wraca do nich w kolejne dni, pogłębia zamyśl i umiejętności. Zadaniem nauczyciela jest zapewnienie warunków, w których proces ma pierwszeństwo przed szybkim efektem, a kontakt ze sztuką – własną, rówieśniczą i uznanych twórców – stanowi codzienny kontekst działania, rozmowy i refleksji.

Aby realizowanie edukacji artystycznej było możliwe, wskazane jest zorganizowanie stałej, wyraźnie oznaczonej przestrzeni dostępnej w ciągu dnia (możliwe jest też umiejscowienie jej poza salą, np. w ogrodzie). Materiały i narzędzia powinny być widoczne, opisane etykietami

słowno-obrazkowymi, posegregowane w pojemnikach i umieszczone na wysokości odpowiedniej dla dzieci. Powinny umożliwiać działania w obszarze rysunku i grafiki (różne papiery, ołówki, kredki, węgiel, tusz, proste techniki druku, np. monotypia), malarstwa (farby płynne i w kostkach, pędzle o zróżnicowanej grubości, gąbki, patyczki, palety, miejsce do pracy wielkoformatowej), lepienia i rzeźbienia (głina, masa papierowa, modelina, tkaniny, drewnianka, bezpieczne druczki kreatywne) oraz kolaży i konstruowania (nożyczki dziecięce, kleje, taśmy, materiały z odzysku, „skarby przyrodnicze”).

W miarę możliwości warto wprowadzić zabawy w „światło i cień” (latarki, folie barwne, materiały półprzezroczyste) oraz zapewnić cichy kąt muzyczno-ruchowy (proste instrumenty, chusty, wstążki, przestrzeń do improwizacji).

Kąt muzyczno-ruchowy i codzienne „okna słuchania” wspierają pracę z dźwiękiem i ruchem. Dziecko tworzy frazy, współbrzmi w grupie i improwizuje, ucząc się słuchać innych. Kontakt z instrumentami o różnych barwach oraz budowanie prostych instrumentów z dostępnych materiałów rozwija wrażliwość słuchową i sprawstwo dźwięku. Dziecko ma możliwość gry solo i w zespole. Doświadczenie kontrastów (cicho/głośno, wolno/szybko, jasno/ciemno, wysoko/nisko) prowadzi do świadomego nazywania i kształtowania nastroju we własnej wypowiedzi.

Dobrze zorganizowana strefa działań artystycznych umożliwia dzieciom wybór spośród wielu „języków” (kreska, plama, faktura, forma, dźwięk, ruch) i tworzenie zgodnie z własną intencją. Różnorodność materiałów sprzyja eksperymentowaniu. Dziecko może testować techniki, łączyć warstwy (np. tusz + akwarela + odcisk liścia) i formy ekspresji (np. światło i ruch). Nauczyciel dba, aby poszukiwanie wynikało z ciekawości, nie z kopiowania.

Materiały i narzędzia dobiera się z uwzględnieniem bezpieczeństwa wieku przedszkolnego; zasady pracy z nimi są pokazywane i przypominane w toku pracy.

Różnorodność materiałów i widoczność prac rówieśników sprzyjają komponowaniu obrazów, słów, kształtów i dźwięków w zaskakujący sposób. Łączenie mediów staje się naturalną strategią twórczą.

Ważną rolę odgrywa przestrzeń wystawowa do regularnej prezentacji prac z podpisami autorów, tytułami i krótkimi wypowiedziami. Dla podkreślenia ważności procesu twórczego warto obok prac końcowych eksponować szkice, próby czy dokumentację etapów. Umożliwienie dzieciom zaprezentowania swoich dzieł publicznie rozwija u nich śmiałość i umiejętność opisywania swojego procesu twórczego.

Warto systematycznie umożliwiać dzieciom kontakt z uznanymi twórcami i dziełami przez prezentowanie reprodukcji, nagrań wykonawców i fotografii dokumentujących pracę artystów różnych dziedzin i kultur. Repertuar może być zróżnicowany (malarstwo, grafika, rzeźba, design, sztuka ludowa, fotografia, teatr, muzyka dawna i współczesna), z akcentem na lokalne dziedzictwo i dostępne instytucje kultury. Ewentualne spotkania „na żywo” (galeria, rozmowa z twórcą, warsztat) powinny mieć charakter doświadczania i formę dialogu, a nie wykładu. „Żywa galeria” i regularny kontakt z reprodukcjami budują nawyk mówienia o sztuce: co widzę, co czuję, co mnie porusza. Nauczyciel porządkuje słownik odbioru, zachowując pierwszeństwo doświadczenia.

Rolą nauczyciela w procesie twórczym jest organizacja przestrzeni, czuwanie nad bezpieczeństwem małych artystów. Nauczyciel obserwuje dzieci, proponuje udoskonalenia („Co dodać, by obraz wyrażał to, co czujesz?”), dokumentuje etapy, notuje słowa dziecka i umożliwia powroty do rozpoczętych prac. Nie wyręcza i nie poprawia „na ładniej” – towarzyszy, wzmacniając samodzielność wyboru i refleksję nad środkami wyrazu.

Ocenianie ma charakter opisowy i odnosi się do trzech pytań: Co dziecko chciało wyrazić? Jakich środków użyło? Jak o tym opowiada? Dokumentacją są fotografie etapów, krótkie wypowiedzi, próbki kolorów i faktur, nagrania improwizacji muzycznych i ruchowych, portfolio dziecka („Chciałem pokazać burzę – użyłem ciemnych plam i szybkich linii”).

Ważne jest znalezienie czasu i zorganizowanie stałej przestrzeni pozwalającej także na działania teatralne. Wiele działań parateatralnych realizowanych jest w zabawach tematycznych. Dzieci powinny mieć miejsce, w którym zgromadzone są rekwizyty i środki sceniczne. Przestrzeń obejmować może niski parawan lub mobilną „scenę”, miejsce na scenografię i światło (latarki LED, folie barwne, materiały półprzezroczyste), kącik kostiumów i masek (apaszki, kapelusze, opaski, elementy z tkanin) oraz zestaw lalek i form teatralnych (pacyнки, kukielki, teatr cieni). Dziecko ma możliwość wyboru języka wypowiedzi: rolę mówioną, pantomimę, teatr cieni lub lalkę. Tworzy krótką etiudę i prezentuje ją, łącząc ruch, głos i obecność przed publicznością. Łączy muzykę z gestem, światło z papierem, opowieść z rekwizytem.

Spontaniczne tworzenie krótkich form teatralnych i prezentowanie ich innym dzieciom w grupie pomaga w zrozumieniu różnych zadań i ról w teatrze (aktorzy, scenograf, widownia, narrator). Przygotowuje także do występów publicznych.

Regularne zajęcia muzyczno-ruchowe i muzyczne mają umożliwić dzieciom tworzenie prostych układów ruchowych na scenie, śpiewanie, improwizowanie w parach i w zespole. Dzieci doświadczają rytmu i pauzy, uczą się wspólnie ruszać.

Dobrze zorganizowana przestrzeń, regularność, dostępna i różnorodna baza materiałów, żywa galeria oraz regularny kontakt z dziełami sztuki tworzą spójne środowisko wychowania przez sztukę. W takim środowisku dziecko wybiera, tworzy i prezentuje własny język artystyczny, uczy się słyszeć i widzieć twórczość innych. Rozumie, że sztuka jest naturalnym sposobem poznawania i rozumienia świata – wspólnym obszarem współpracy dziecka, nauczyciela i rodzica.

6.9. Obszar ruchowy: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo

Aktywność fizyczna dziecka nie jest tylko sposobem na zaspokojenie potrzeby ruchu, ale stanowi fundament wszechstronnego rozwoju, obejmującego sferę poznawczą, emocjonalną, społeczną i zdrowotną. Ruch w wieku przedszkolnym pełni funkcję stymulującą rozwój całej osobowości dziecka, a także jego integracji sensorycznej, sprawności motorycznej oraz zdolności adaptacyjnych. Z tego względu rekomendowane działania w obszarze ruchowym są niezwykle zróżnicowane i obejmują zarówno zabawy spontaniczne, jak i ćwiczenia celowe, techniki profilaktyczne oraz działania ukierunkowane na kształtowanie zdrowego stylu życia. Podstawowym założeniem organizacyjnym w tym obszarze jest zapewnienie dzieciom warunków sprzyjających podejmowaniu codziennej aktywności ruchowej. Placówki przedszkolne powinny dysponować ogrodem, placem zabaw oraz dostosowaną do różnorodnych zabaw i ćwiczeń przestrzenią wewnętrzną, wyposażoną w przybory ruchowe, takie jak piłki, skakanki, szarfy, woreczki gimnastyczne, tunele, liny czy chusty animacyjne. Istotne znaczenie ma również wprowadzanie do zajęć przyborów nietypowych, takich jak butelki plastikowe, kasztany, szyszki czy gazety, co rozwija kreatywność, zachęca do eksperymentowania i urozmaica doświadczenia dziecka.

Wychowanie przedszkolne wymaga także szczególnej dbałości o bezpieczeństwo – zarówno przez właściwy dobór sprzętów i mebli, jak i przez zapewnienie miejsc zacienionych, parasoli czy odpowiednio dostosowanego obuwia i ubioru.

W zakresie metod aktywizujących dominują przede wszystkim zabawy ruchowe na świeżym powietrzu lub w sali, codzienne spacer i wycieczki, a także ćwiczenia sportowe i gimnastyczne. Istotne znaczenie mają również zajęcia rytmiczne i taneczne, które łączą rozwój sprawności fizycznej z koordynacją słuchowo-ruchową i poczuciem rytmu, co wpływa korzystnie na harmonijny rozwój dziecka. Wykorzystywanie sprzętu terenowego czy gier zespołowych pozwala dodatkowo kształtować kompetencje społeczne, takie jak współpraca, przestrzeganie zasad i odpowiedzialność za innych uczestników zabawy.

Wśród zabaw ruchowych szczególną rolę odgrywają zabawy orientacyjno-porządkowe, bieżne, równoważne, a także zabawy z czworakowaniem, pełzaniem, rzutami czy chwytaniem. Dzieci, uczestnicząc w tego typu aktywnościach, doskonalą koordynację wzrokowo-ruchową, rozwijają zwinność, siłę i wytrzymałość.

Warto korzystać z metod pracy, których istotą jest budowanie świadomości własnego ciała, przestrzeni oraz kontaktu z innymi przez ruch i dotyk. Podobną funkcję pełnią zestawy ćwiczeń rytmiczno-ruchowych (łączyjących aktywność ruchową z elementami rytmu i muzyki), które wspierają harmonizację rozwoju fizycznego i psychicznego dziecka. Równie istotne są różnorodne ćwiczenia ukierunkowane na prawidłową organizację bodźców zmysłowych, dzięki którym dziecko uczy się lepszej koordynacji, sprawności ruchowej oraz integracji wrażeń płynących z otoczenia. W codziennej praktyce przedszkolnej można także wykorzystać zabawy i gry ruchowe, które oprócz rozwijania sprawności fizycznej zawierają elementy relaksacji oraz współdziałania w grupie (uczą dzieci współpracy i wzajemnego wsparcia).

Znaczącym elementem pracy pedagogicznej w obszarze ruchowym są działania profilaktyczne ukierunkowane na wspieranie zdrowia i zapobieganie wadom postawy. Dobór ćwiczeń wzmacniających mięśnie grzbietu, brzucha i stóp, ćwiczeń kształtujących prawidłowe krzywizny kręgosłupa czy uczenie dzieci utrzymywania prawidłowej postawy ciała w różnych sytuacjach codziennych pozwalają wprowadzać elementy profilaktyki w sposób naturalny i dostosowany do wieku rozwojowego. Równie istotne jest przeciwdziałanie nadmiernie siedzącemu trybowi życia przez codzienną aktywność fizyczną zarówno w sali, jak i na świeżym powietrzu.

W praktyce przedszkolnej należy sięgać także po techniki manipulacyjne i precyzyjne, które rozwijają koordynację ręka–oko i przygotowują dziecko do prawidłowego chwytu narzędzia pisarskiego. Aktywności takie jak rzuty piłką do celu, nawlekanie koralików czy lepienie z plasteliny stanowią doskonałe uzupełnienie ćwiczeń ruchowych, wspierają rozwój motoryki małej. W tym kontekście należy sięgać po metody, które łączą ruch, słuch i wzrok w ćwiczeniach przygotowujących dziecko do nauki pisania i czytania, wykorzystywać elementy rytmu, piosenki i grafomotoryki. Szczególnie ważne jest stopniowe kształtowanie umiejętności kontrolowania siły nacisku ręki na podłoże, co zapobiega szybkiemu męczeniu się dłoni i będzie stanowiło bazę w przygotowaniu do nauki pisania.

Równie ważne znaczenie w wychowaniu przedszkolnym ma samodzielne wykonywanie przez dziecko czynności samoobsługowych. Działania takie jak ubieranie się, mycie rąk, korzystanie z toalety, spożywanie posiłków czy dbanie o własne rzeczy wywierają istotny wpływ na kształtowanie sprawności ruchowej i precyzji manualnej. Wdrażanie dzieci do samodzielności sprzyja rozwijaniu motoryki małej, doskonaleniu koordynacji ruchów, a jednocześnie buduje

poczucie sprawczości i odpowiedzialności za siebie. Samodzielne czynności są więc nie tylko elementem wychowania do niezależności, lecz także ważnym wsparciem rozwoju psychoruchowego i pełniejszego uczestnictwa dziecka w codziennym życiu przedszkolnym.

Obszar ruchowy w podstawie programowej silnie łączy się z wychowaniem zdrowotnym i kształtowaniem prozdrowotnego stylu życia. Przedszkole odgrywa ważną rolę w wyrabianiu u dzieci nawyku codziennej aktywności fizycznej na świeżym powietrzu, uczeniu zasad higieny, prawidłowego odżywiania oraz znaczenia odpoczynku. Zajęcia mogą być uzupełniane prostymi technikami relaksacyjnymi, ćwiczeniami oddechowymi i elementami mindfulness, które uczą dzieci wyciszenia, kontroli emocji oraz radzenia sobie ze stresem. Dodatkowo praktyczne ćwiczenia i rozmowy dotyczące zdrowego stylu życia kształtują postawy sprzyjające odpowiedzialności za własne zdrowie i bezpieczeństwo.

Nieodłącznym elementem pracy nauczyciela jest także uczenie dzieci zasad bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno prawidłowego korzystania ze sprzętów i zabawek, jak i umiejętności sygnalizowania zagrożeń, przewidywania niebezpiecznych sytuacji czy zwracania się o pomoc w razie potrzeby. Takie działania kształtują świadomość odpowiedzialności za siebie i innych, co jest fundamentem dalszego uczestnictwa w kulturze fizycznej.

Wreszcie niezwykle istotne znaczenie w obszarze ruchowym ma rozwijanie motywacji i umiejętności współzawodnictwa. Organizowanie konkurencji zespołowych i indywidualnych sprzyja rozwijaniu umiejętności współpracy, przestrzeganiu zasad fair play oraz budowaniu poczucia własnej wartości. Zrównoważenie elementów współzawodnictwa z zabawą i aktywnością spontaniczną zapewnia dzieciom satysfakcję, a jednocześnie uczy je odpowiedzialnego podejścia do rywalizacji.

Obszar ruchowy w wychowaniu przedszkolnym ma charakter wszechstronny i integralny, a proponowane metody i strategie ukazują jego ścisłe powiązania z innymi obszarami rozwoju dziecka. Aktywność ruchowa nie tylko wspiera zdrowie i prawidłowy rozwój fizyczny, lecz także kształtuje kompetencje społeczne, emocjonalne i poznawcze. Współczesne podejście do edukacji przedszkolnej wymaga, aby nauczyciele postrzegali ten obszar nie jako dodatek, lecz fundament procesu wychowawczo-dydaktycznego, w którym zabawa, aktywność fizyczna i profilaktyka zdrowotna łączą się, tworząc podstawę harmonijnego rozwoju dziecka.

7. Doświadczenia edukacyjne

Po raz pierwszy podstawa programowa wychowania przedszkolnego wskazuje listę doświadczeń edukacyjnych, w których każde dziecko powinno uczestniczyć. Przez udział w różnych wydarzeniach i inicjatywach dzieci mogą budować swoją wiedzę, opierać ją na własnych spostrzeżeniach i przemyśleniach, rozwijać swoje kompetencje oraz wzmacniać swoją sprawczość i przekonanie o własnej skuteczności.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego obejmuje listę wymagań dotyczących jedenastu doświadczeń edukacyjnych. Opis każdego z nich zawiera informację, jak często dane doświadczenie powinno być organizowane, np. „co najmniej raz w roku szkolnym” lub „przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej”.

Ważne jest, aby po zakończeniu każdego doświadczenia nauczyciel stworzył przestrzeń do wspólnej rozmowy, podsumowania i refleksji. Taka wymiana myśli pozwala docenić zaangażowanie i pracę każdego dziecka, a także dzielić się pomysłami na to, co i dlaczego można zmienić w przyszłości.

1. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym jest odbiorcą sztuki: słucha koncertu, ogląda przedstawienie teatralne, odwiedza muzeum lub teatr.

Dzieci powinny mieć kontakt ze sztuką co najmniej raz w każdym roku edukacji przedszkolnej. Takie doświadczenie jest okazją do doskonalenia umiejętności odczytywania cudzych emocji, rozwijania empatii, a także kształtowania poczucia piękna i wrażliwości estetycznej. Wyrazem przekazu może być obraz, ruch i dźwięk – zadaniem nauczycieli przedszkola jest zapewnienie dzieciom kontaktu ze sztuką w jej różnych formach. Dzieci przedszkolne mogą uczestniczyć w lokalnych wydarzeniach kulturalnych, odwiedzać muzea, pracownie artystyczne, uczestniczyć w koncertach i przedstawieniach teatralnych, które odbywają się w najbliższej okolicy (nie są niezbędne kosztowne wycieczki do słynnych miejsc). Doświadczenie obcowania z lokalną kulturą będzie znaczące również w kontekście rozwijania u dzieci dumy z miejsca, w którym żyją.

Nauczyciel powinien przygotować dzieci do jak najpełniejszego przeżycia tego doświadczenia. Warto, aby dowiedziały się, jak powinny zachować się w miejscu, gdzie prezentowana jest sztuka, jakie są reguły w muzeum, teatrze czy na koncercie.

2. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym prowadzi i ilustruje obserwacje przyrody.

Obserwacje przyrodnicze są szczególnie ważne dla rozwoju dzieci. Istotą doświadczenia jest zanurzenie w świat nauki, która wymaga, żeby wszystkie badania opierały się na obserwacji rzeczywistości, zbieraniu danych i dokumentowaniu ich. Umiejętność wyciągania prostych wniosków będzie w przyszłości bazą do budowania bardziej złożonych przypuszczeń na temat różnych zjawisk. Budowanie szacunku do własnych badań, konstruowanie hipotez i sprawdzanie ich to podstawa myślenia naukowego rozwijanego na dalszych etapach edukacji.

Obserwacje mogą dotyczyć obiektów przyrody nieożywionej i ożywionej. Spostrzeganie u małych dzieci jest bardzo intensywne. Celem tego doświadczenia edukacyjnego jest wprowadzenie dzieci w proces organizowania i dokumentowania ich obserwacji. Dzięki temu będą miały szansę dokonać wyboru i skupić się na wybranym elemencie przyrody. Przedmiot obserwacji jest dowolny. Mogą to być np. liście, kwiaty, drzewa, owady, ptaki, zjawiska pogodowe. Dowolny jest też sposób ilustrowania i okres obserwacji. Mogą być one prowadzone np. dzień lub miesiąc.

W trakcie prowadzonych obserwacji nauczyciel może z dziećmi wykorzystywać dyktafon do rejestrowania dźwięków, kamerę i aparat do robienia zdjęć w telefonie. Zarejestrowane dane można odtwarzać w sali, aby przypomnieć dzieciom wyniki obserwacji, zwrócić uwagę na szczegóły, które mogły umknąć.

Najmłodsze dzieci będą prowadzić swoje obserwacje krótko, a ich dokumentacja będzie bardzo prosta (mogą to być ciekawe listki, kwiaty, kamyki). Najstarsze będą prawdopodobnie poszukiwać więcej informacji o tym, co ilustrują, nazywać okazy, robić graficzne podsumowanie.

3. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, wysiewa i uprawia warzywa, zioła lub kwiaty.

Prace ogrodnicze sprawiają dzieciom wiele radości, a jednocześnie uczą cierpliwości oraz szacunku do przyrody. Warto zachęcić dzieci, aby z pomocą dorosłych wysiewały nasiona warzyw, ziół i kwiatów, opiekowały się roślinami (w doniczkach lub w gruncie) oraz dbały o ich prawidłowy rozwój. Mogą podlewać rośliny, usuwać uschnięte liście, zbierać nasiona z przekwitłych kwiatów i ponownie je wysiewać. W ten sposób poznają cykl życia roślin oraz nauczą się zasad ich pielęgnacji.

Doświadczenie to stanowi również okazję do rozwijania przez dzieci umiejętności współpracy, planowania i podziału zadań, cierpliwego czekania na efekty działań, uważności i systematyczności. Wzmacnia także poczucie sprawczości.

Nauczyciel może włączyć w planowanie oraz prace związane z uprawą warzyw, ziół lub kwiatów nie tylko dzieci, lecz także rodziców.

4. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, przygotowuje wspólne wyjście i bierze w nim udział.

Możliwość współorganizacji życia przedszkola wzmacnia sprawczość dzieci. Nauczyciel może wspólnie z dziećmi planować różne wyjścia, np. na dłuższy spacer, przedstawienie teatralne, do schroniska dla zwierząt, do straży pożarnej, szkoły podstawowej. Razem mogą ustalać cel i plan wycieczki, trasę, listę potrzebnych rzeczy, pytania do osób, z którymi się spotkają itd.

Takie doświadczenie rozwija u dzieci poczucie odpowiedzialności, umiejętność planowania i przewidywania możliwych zdarzeń. Pobyt w miejscu publicznym stanowi okazję do przełamywania nieśmiałości, lęku przed nieznanym. Może być również elementem przygotowania do rozpoczęcia nauki w szkole.

Warto, aby nauczyciel nie brał pełnej odpowiedzialności za powodzenie przedsięwzięcia. Nie trzeba planować całodiennej wyprawy, może to być krótsze wyjście. Istotne jest jednak, żeby to dzieci wspólnie zastanowiły się nad tym, co będzie potrzebne, oraz podzieliły między siebie zadania.

5. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, odgrywa uzgodnioną z innymi dziećmi rolę w przygotowaniu i realizacji występu lub spotkania społeczności lokalnej (np. z okazji dnia babci i dziadka, na obchodach święta narodowego, na pikniku rodzinnym).

Wystąpienie, w którym biorą udział dzieci, jest dla nich ogromnym przeżyciem. Jeszcze większym – gdy wszystkie jego elementy zostają zaplanowane we współpracy z nimi. Organizacja wydarzenia razem z dziećmi wymaga od nauczycieli dużego zaangażowania. Jest jednak dobrą okazją do wzmacniania sprawczości i kompetencji dzieci, zwłaszcza w zakresie współpracy, komunikacji, dzielenia się pomysłami oraz argumentowania własnego stanowiska. Sprzyja także wypracowywaniu rozwiązań uwzględniających różne potrzeby. Uczy postępowania zgodnie z ustalonym planem.

Nauczyciel rozpoczyna realizację doświadczenia od zachęcenia dzieci do rozmowy o tematyce i przebiegu występu, refleksji o roli, w którą każde z nich mogłoby się wcielać na etapie przygotowań i podczas realizacji wydarzenia. Dbą, żeby każde dziecko miało szansę zabrać głos, zadaje pytania pomocnicze (np. o potrzebne materiały, dekorację sali, ubiór). Może zapisywać, porządkować i podsumowywać ustalenia.

Planowanie wydarzenia powinno uwzględniać możliwości i zainteresowania dzieci. W trakcie przygotowań nauczyciel powinien brać pod uwagę dziecięce propozycje i w miarę możliwości wprowadzać je w życie. W organizację wydarzenia mogą włączać się także rodzice dzieci.

6. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym uczestniczy w wydarzeniu promującym zdrowy styl życia (np. w przedszkolnych zawodach sportowych).

Dzieci w wieku przedszkolnym zyskują świadomość, jak ważna jest troska o własne zdrowie. Rozpoznają, co jest dobre dla zdrowia, a co szkodliwe. Ważne, aby stwarzać okazje do promocji zdrowego stylu życia, szczególnie do bycia w ruchu, podejmowania różnych aktywności sportowych oraz zdrowego odżywiania się.

Kształtowaniu prawidłowych nawyków troski o zdrowie u dzieci sprzyja np. udział w lokalnych wydarzeniach sportowych lub współorganizowanie takich zajęć z nauczycielem, zarówno na terenie przedszkola, jak i poza nim. W każdej społeczności lokalnej, a nawet w pobliskiej szkole, podejmowane są także inicjatywy proekologiczne i prozdrowotne, w które dzieci przedszkolne mogą się włączać.

Wydarzeń promujących zdrowy tryb życia może być wiele: mogą dotyczyć zdrowego żywienia (np. „Warzywny tydzień”), promować higienę cyfrową, spacerować na świeżym powietrzu czy picie wody.

7. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, prezentuje innym swoją wiedzę lub efekty wspólnych działań (np. w formie plakatu, wystawy lub kroniki).

Dzieci zdobywają w przedszkolu wiele cennych doświadczeń, a dzieląc się nimi, mogą je lepiej zrozumieć. Warto, aby dzieci dzieliły się z innymi (np. rodziną, dziećmi z młodszych lub starszych grup przedszkolnych) wiedzą i umiejętnościami zdobytymi podczas codziennych aktywności.

Dzieci wspólnie z nauczycielem mogą przedstawić efekty swoich działań w różny sposób. Jedną z możliwości jest przygotowanie wystawy rysunków, samodzielnie wykonanych konstrukcji lub eksponatów zgromadzonych podczas spacerów, np. roślin. Dzieci mogą także zaprosić innych do wspólnej pracy (np. wykonania czegoś), która będzie przebiegać według ich wskazówek.

Doświadczenie rozwija w dzieciach zdolność podsumowywania własnej pracy, doceniania tego, czego się nauczyły i co osiągnęły. Buduje poczucie pewności siebie i wiedzy o sobie, a tym samym wspiera rozwój kompetencji osobistych.

8. Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej przez minimum 10 kolejnych dni tworzy z wykorzystaniem różnych materiałów, w tym z odzysku, własne zabawki zamiast zabawek tradycyjnych.

Tworzenie własnych zabawek w miejsce zabawek tradycyjnych to okazja do odkrywania i prezentowania swojej kreatywności, a także doskonalenia zdolności manualnych. Podczas projektowania własnych zabawek dzieci rozwijają swoją wyobraźnię, mogą się wcielać w różne role, a przez zanurzenie się we wspólnej zabawie wzmacniają relacje z rówieśnikami.

Dzieci mogą wykonywać własne zabawki np. z materiałów z odzysku, takich jak: tekturowe pudełka, zakrętki, gazety, patyczki, taśmy, sznurki, wstążki. Mogą też dowolnie kształtować przestrzeń sali, wykorzystując pudła tekturowe do tworzenia większych konstrukcji (budynków, pojazdów).

W czasie trwania tego doświadczenia warto schować tradycyjne zabawki lub znacząco ograniczyć ich liczbę. Takie rozwiązanie może być korzystne szczególnie dla najmłodszych dzieci, rozwija w nich potrzebę poszukiwania i tworzenia nowych, ciekawych sposobów spędzania czasu.

Doświadczenie należy przeprowadzać w porozumieniu z dziećmi oraz rodzicami. Rodzice mogą pomóc w gromadzeniu materiałów wtórnych. Pora roku, w której nauczyciel poprowadzi dzieci przez doświadczenie, jest dowolna. Może to być np. wiosna – dzieci spędzają dużo czasu na świeżym powietrzu i tam mogą tworzyć własne zabawki i sprzęty. Równie dobry może być czas przed świętami w grudniu – można robić prezenty czy niekonwencjonalne ozdoby choinkowe.

9. Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej, pracując w grupie, przygotowuje makietę wybranej przestrzeni (np. najbliższej okolicy, miasta przyszłości).

Makieta może powstać np. na płycie styropianowej, z wykorzystaniem pudełek, kartonu, kolorowego papieru, plasteliny, filcu. Proces jej tworzenia można rozpocząć np. od dokładnej obserwacji okolicy przedszkola. Zanim dzieci przystąpią do wspólnej pracy, mogą przygotować pomocnicze szkice. Ważnym etapem jest również podział zadań. Efekt prac warto wyeksponować w przestrzeni przedszkola i zaprezentować innym, np. rodzicom.

10. Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej, pracując w grupie, planuje i podejmuje działanie na rzecz innych (np. młodszych dzieci, osób starszych).

W wyborze działań na rzecz innych powinny uczestniczyć wszystkie dzieci. Być może wspólnie z nauczycielem i przy wsparciu rodziców uda się zrealizować więcej niż jeden pomysł. Dzieci mogą

np. przygotować poidło dla ptaków w czasie suszy, wykonać prace plastyczne, które komuś podarują, przygotować występ artystyczny lub uporządkować grządkę kwiatową przy klubie seniora.

Celem tego doświadczenia jest uświadomienie dzieciom, że w ich otoczeniu są inne osoby, które mogą potrzebować wsparcia, i to właśnie one mogą go udzielić. Buduje to poczucie sprawstwa i rozwija wrażliwość na potrzeby innych.

11. Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej planuje i robi w grupie zakupy w sklepie.

W przedszkolu dzieci zyskują świadomość, że za zakupy należy płacić, a za określoną kwotę można nabyć określoną ilość produktów.

Same zakupy z grupą nie muszą być znaczące. Ważne, aby odnosiły się do konkretnej sytuacji problemowej, która pojawiła się w przedszkolu (np. gdy zabraknie kredek lub plasteliny, można wybrać się do sklepu papierniczego), lub do tematu, który aktualnie zajmuje dzieci (np. gdy porównują kolory, właściwości i wartości odżywcze warzyw i owoców, warto udać się do pobliskiego warzywniaka). Robiąc zakupy w sklepie, dzieci wzmacniają swoją samodzielność i sprawczość. Rozumieją podstawowe zasady rządzące zakupami, rozwijają swoje kompetencje matematyczne.

Rekomendowana literatura i źródła do wykorzystania w nauczaniu

Adbage, E. (2021). *Liczmy na spacerze. Matematyka na każdą pogodę*. Wydawnictwo Zakamarki.

Ayres, A. J. (2015). Integracja sensoryczna a rozwój dziecka. W: A. Hulewicz, A. J. Ayres (red.), *Terapia i wspieranie rozwoju dzieci w wieku przedszkolnym* (s. 75–103). Wydawnictwo Harmonia Universalis.

Brzozowska, M. (2017). Ryba, która ma głos. Prawo dziecka do partycypacji. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(2), 45–64. bit.ly/378buJF.

Cieszyńska, J., Korendo, M. (2007). *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia*. Wydawnictwo Edukacyjne.

Czechowska, Z., Marcela, M. (2021). *Jak nie zgubić dziecka w sieci? Rozwój, edukacja i bezpieczeństwo w cyfrowym świecie*. Wydawnictwo Muza.

Dahl, K., Lepp, M. (2022). *Matematyka ze sznurka i guzika. Zabawy w liczenie, mierzenie i układanie*. Wydawnictwo Zakamarki.

Demel, M. (2012). Wychowanie zdrowotne w edukacji przedszkolnej. W: Z. Dziubiński, M. Demel (red.), *Pedagogika zdrowia i wychowania fizycznego* (s. 112–138). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Filip, J., Rams, T. (2000). *Dziecko w świecie matematyki*. Wydawnictwo Impuls.

Grabias, S. (2012). *Język w zachowaniach społecznych*. UMCS.

Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (1997). *Dziecięca matematyka. Edukacja matematyczna dzieci w domu, w przedszkolu i szkole*. WSiP.

Gruszczyk-Kolczyńska, E., Zielińska, E. (2015). *Dziecięca matematyka – dwadzieścia lat później. Książka dla rodziców i nauczycieli starszych przedszkolaków*. Wydawnictwo Bliżej Przedszkola.

Gruszczyk-Kolczyńska, E., Dobosz, K., Zielińska, E. (1996). *Jak nauczyć dzieci sztuki konstruowania gier. Metodyka, scenariusze zajęć oraz wiele ciekawych gier i zabaw*. WSiP.

Jelinek, J. A. (2018). *Dziecko konstruktorem. Rozwijanie zadatków uzdolnień technicznych u dzieci przedszkolnych i uczniów klasach I–III*. Wydawnictwo CEBP.

Jelinek, J. A. (2023a). O konieczności zmiany sposobu wyjaśniania dzieciom działania urządzeń. *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*, 11(23), 95–10.

- Jelinek, J. A. (2023b). Przyroda nieożywiona: woda, klimat i pogoda. W: A. Mikler-Chwastek, J. A. Jelinek, A. Korwin-Szymanowska (red.), *Zielona edukacja i zrównoważony rozwój w nauczaniu początkowym w praktyce szkolnej* (s. 10–47). Wydawnictwo APS. <http://dzieciectifizyka.pl/wp-content/uploads/2023/09/2023-Podrecznik-Zielony-plecak.pdf>
- Jelinek, J. A. (2024a). Nowe spojrzenie na edukację techniczną najmłodszych. *Meritum*, 2(73), 28–33.
- Jelinek, J. A. (2024b). O konieczności przywrócenia majsterkowania w przedszkolu. *Ruch Pedagogiczny*, 1–2, 9–20.
- Kaczmarek, B. (2008). *Rozwój mowy dziecka. Teoria – praktyka – terapia*. UMCS.
- Kielar-Turska, M. (2000). *Język dziecka. Słowa i teksty*. Universitas.
- Kochańska, M. (2022). *Zaburzenie rozwoju językowego u dzieci i młodzieży. Przewodnik dla rodziców i nauczycieli*. Instytut Badań Edukacyjnych. https://ibe.edu.pl/images/KAPP/DLD_Zaburzenie_rozwoju_jezykowego_u_dzieci_i_mlodziemy.pdf
- Korolczuk, R., Zambrowska, M. (2014). *Pozwólmy dzieciom grać. O wykorzystywaniu gier planszowych w edukacji matematycznej*. Instytut Badań Edukacyjnych. www.ibe.edu.pl/images/download/Pozwolmy_dzieciom_grac_Gry_w_educacji_matematycznej.pdf
- Krasowicz-Kupis, G. (2004). *Rozwój świadomości językowej dzieci*. UMCS.
- Krzyżanowska, A. (2018). Efektywna edukacja. W poszukiwaniu balansu między technologią, kulturą i naturą. W: S. M. Kwiatkowski (red.), *Kompetencje przyszłości* (s. 206–226). Wydawnictwo FRSE.
- Krzyżanowska, A. (2019). Czy w przedszkolu i szkole jest miejsce na inicjatywę dziecka? Znaczenie partycypacji dziecka w procesie uczenia się. W: P. Kostyło (red.), *Szkoła równych szans. Namysł teoretyczny i rozwiązania praktyczne* (s. 248–266). Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego – Wydawnictwo FRSE.
- Krzyżanowska, A. (2023a). Kształtowanie świadomości przyrodniczej. W: P. Czapliński, D. Tokarz, *Edukacja przedszkolna z programem eTwinning* (s. 52–61). Wydawnictwo FRSE.
- Krzyżanowska, A. (2023b). Odkrywanie świata zmysłami. W: P. Czapliński, D. Tokarz, *Edukacja przedszkolna z programem eTwinning* (s. 61–73). Wydawnictwo FRSE.
- Krzyżanowska, A. (2023c). Partycypacja dziecięca. W: P. Czapliński, D. Tokarz, *Edukacja przedszkolna z programem eTwinning* (s. 18–31). Wydawnictwo FRSE.

Kurcz, I. (2005). *Psychologia języka i komunikacji*. Scholar.

Łubkowska, A. (2018). *Nauka liczenia*. Nasza Księgarnia.

Mason, J., Burton, L., Stacey, K. (2005). *Matematyczne myślenie*. WSiP.

Osiński, W. (2013). Teoretyczne podstawy wychowania fizycznego dzieci. W: J. Ślężyński, W. Osiński (red.), *Podstawy teorii i metodyki wychowania fizycznego* (s. 45–89). Wydawnictwo AWF.

Paramonow, L. A. (1976). Kształtowanie uogólnionych wyobrażeń u dzieci w wieku przedszkolnym w procesie działalności konstrukcyjnej. W: N. N. Poddjakow (red.), *Wychowanie umysłowe dziecka w wieku przedszkolnym* (s. 118–132). WSiP.

Przetacznik-Gierowska, M., Makiełło-Jarża, G. (2000). *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Sherborne, W. (1997). Ruch rozwijający jako metoda wspomagania rozwoju dziecka. W: B. Dymara, W. Sherborne (red.), *Edukacja przez ruch w wychowaniu przedszkolnym* (s. 20–54). WSiP.

Skura, M., Lisicki, M. (2015). *Matematyka od przedszkola. Metody i zasady wprowadzania pojęć matematycznych. Przygotowanie do rozumienia liczb i posługiwania się nimi*. Ośrodek Rozwoju Edukacji. https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/phocadownload/EFS/Matematyka-od-przedszkola_MSkura_MLisicki.pdf

Stecko, E. (2010). *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*. WSiP.

Styczek, I. (2005). *Logopedia*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Tarkowski, Z. (2013). *Podstawy neurologopedii*. UMCS.

Aneks

PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO DLA PRZEDSZKOLI,
ODDZIAŁÓW PRZEDSZKOLNYCH W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH ORAZ INNYCH FORM
WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. (Dz. U. poz. 378)

Cele wychowania przedszkolnego

Przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz inne formy wychowania przedszkolnego, zwane dalej „przedszkolem”, wspierają wszechstronny rozwój dzieci w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej oraz wspomagają je w pełnej realizacji potencjału – zarówno jako jednostki, jak i członków społecznej i demokratycznej wspólnoty. Wychowanie przedszkolne sprzyja kształtowaniu postawy dbałości o dobro wspólne, pielęgnowania tradycji i kultury narodowej z poszanowaniem innych kultur oraz rozwija postawy patriotyczne.

Celem wychowania przedszkolnego jest zapewnienie każdemu dziecku warunków do:

- 1) rozwijania ciekawości, zainteresowań i uzdolnień, budowania wiedzy potrzebnej do rozumienia i poznawania współczesnego świata;
- 2) rozwijania kompetencji językowych, matematycznych i cyfrowych, umożliwiających funkcjonowanie w różnych sytuacjach życia codziennego;
- 3) rozwijania kompetencji ruchowych i postawy troski o własne zdrowie i bezpieczeństwo;
- 4) rozwijania kompetencji poznawczych, społecznych i osobistych oraz wzmacniania swojej samodzielności i wytrwałości;
- 5) budowania sprawczości oraz podejmowania inicjatyw z korzyścią dla siebie i wspólnego dobra;
- 6) poznawania świata różnorodnych wartości, rozwijania empatii i przygotowania się do dokonywania odpowiedzialnych wyborów etycznych.

Działalność wychowawcza prowadzona w przedszkolu jest oparta na takich wartościach jak: wolność, odpowiedzialność, wspólnota, szacunek, godność, prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość i solidarność. Ważnym elementem tej działalności jest również kształtowanie postaw patriotycznych oraz troski o dobro ojczyzny.

W toku wychowania przedszkolnego dziecko buduje i rozwija kompetencje fundamentalne, wiedzę, kompetencje przekrojowe oraz sprawczość. Stwarzanie dzieciom warunków do rozwoju

kompetencji fundamentalnych, wiedzy, kompetencji przekrojowych i sprawczości jest wspólnym zadaniem wszystkich nauczycieli.

I. Kompetencje fundamentalne

Kompetencje fundamentalne stanowią podstawę procesu edukacji. Ich zdobywanie i doskonalenie stanowi warunek konieczny funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz dalszego uczenia się.

Do kompetencji fundamentalnych należą:

- 1) kompetencje językowe, tj. zdolność skutecznego komunikowania i porozumiewania się; kompetencje te obejmują umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnej i czytanego tekstu literackiego i nieliterackiego, analizowania i przetwarzania informacji, formułowania własnej wypowiedzi w sposób zrozumiały dla odbiorcy i dostosowany do sytuacji;
- 2) kompetencje matematyczne, tj. zdolność do rozumowania matematycznego oraz wykorzystywania pojęć i narzędzi matematyki w praktyce; kompetencje te obejmują rozumienie pojęć matematycznych, dokonywanie obliczeń i szacunków;
- 3) kompetencje cyfrowe, tj. zdolność bezpiecznego i krytycznego korzystania z technologii cyfrowych w celu uczenia się, poszukiwania informacji i komunikowania się;
- 4) kompetencje ruchowe, tj. zdolność świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego i zdrowego stylu życia; kompetencje te obejmują umiejętność planowania i podejmowania aktywności fizycznej oraz kształtowania zdrowych nawyków w codziennym funkcjonowaniu.

II. Kompetencje przekrojowe

Kompetencje przekrojowe to zdolności do działania w różnych sytuacjach w przedszkolu i poza nim, z wykorzystaniem wiedzy, umiejętności i postaw rozwijanych w przedszkolu. Dzieci w naturalny sposób rozwijają swoje kompetencje przekrojowe w trakcie zabawy oraz w sytuacjach edukacyjnych tworzonych przez nauczyciela.

Do kompetencji przekrojowych należą:

- 1) kompetencje poznawcze, w tym:
 - a) rozwiązywanie problemów, tj. zdolność poszukiwania i realizacji pomysłów, które umożliwią osiągnięcie zamierzonego celu; kompetencja ta obejmuje analizę problemu, identyfikowanie rozwiązań i ich ocenę oraz zastosowanie wybranego rozwiązania,

- b) krytyczne myślenie, tj. zdolność oceny informacji w celu wyciągania racjonalnych wniosków, odróżniania prawdy od fałszu i unikania błędów poznawczych; kompetencja ta obejmuje gromadzenie, analizę i syntezę informacji, wnioskowanie i wykorzystywanie informacji oraz rozpoznawanie manipulacji,
 - c) kreatywne myślenie, tj. zdolność tworzenia nieszablonowych i wartościowych pomysłów; kompetencja ta obejmuje rozwijanie własnej ciekawości, kreowanie nowych rozwiązań i ich udoskonalanie oraz wytrwałość twórczą;
- 2) kompetencje społeczne, w tym:
- a) współpraca, tj. zdolność do działania w grupie, która opiera się na wzajemnym szacunku, podziale ról i wspólnym osiągnięciu celów; kompetencja ta obejmuje budowanie relacji, efektywną komunikację, przyjmowanie roli dostosowanej do sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji i harmonizowanie współpracy,
 - b) dbanie o innych, tj. zdolność do empatycznego dostrzegania, nazywania i wspierania realizacji potrzeb innych osób i zbiorowości; kompetencja ta obejmuje rozpoznawanie i nazywanie potrzeb innych osób, reagowanie na nie w sposób otwarty i życzliwy, budowanie relacji i dbanie o nie, podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego i dbanie o otoczenie;
- 3) kompetencje osobiste, w tym:
- a) kierowanie sobą, tj. zdolność mówienia o sobie, podejmowania działań mających na celu samodoskonalenie, realizację aspiracji, systematyczne poszerzanie wiedzy i umiejętności; kompetencja ta obejmuje rozwój i uczenie się, rozwijanie samodzielności i wytrwałości, podejmowanie autorefleksji i wyciąganie wniosków oraz wzmacnianie własnej motywacji,
 - b) dbanie o siebie, tj. zdolność rozpoznawania i zaspokajania własnych potrzeb fizycznych, emocjonalnych i psychicznych, z poszanowaniem woli i perspektyw innych; kompetencja ta obejmuje troskę o zdrowie i dobre samopoczucie, rozpoznawanie, nazywanie i wyrażanie emocji, radzenie sobie ze stresem i wyznaczanie bezpiecznych granic w relacjach z innymi.

III. Sprawczość

Sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje, i inne osoby (otoczenie) oraz branie za te działania odpowiedzialności.

Sprawczość obejmuje aktywność dziecka w codziennych czynnościach, zabawie i procesie uczenia się.

Ze sprawczością silnie powiązane jest:

- 1) poczucie przynależności do wspólnoty, czyli przekonanie jednostki, że jest częścią grupy, która ją akceptuje, potrzebuje jej i docenia ją oraz do której ta osoba może wnieść twórczy wkład;
- 2) nastawienie na rozwój, czyli przekonanie, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu, wysiłkowi i wytrwałości;
- 3) przekonanie o własnej skuteczności, czyli przekonanie o swojej zdolności do wykonywania określonych zadań i osiągnięcia celów, także w niekorzystnych okolicznościach;
- 4) samoregulacja, czyli zdolność przekładania myśli na działania zmierzające do realizacji określonych celów i świadomego kierowania swoją aktywnością.

Dzieci w przedszkolu rozwijają swoją sprawczość m.in. przez:

- 1) podejmowanie inicjatywy i decyzji w sprawach związanych z własną aktywnością, głównie zabawową;
- 2) udział w podejmowaniu decyzji dotyczących grupy przedszkolnej;
- 3) wykorzystywanie wiedzy i umiejętności do rozwiązywania problemów życia codziennego w przedszkolu i poza nim;
- 4) samodzielne lub zespołowe prowadzenie obserwacji, badań i eksperymentów;
- 5) prezentowanie własnej wiedzy i umiejętności oraz efektów swojej pracy;
- 6) dzielenie się wiedzą i umiejętnościami, w tym wzajemne inspirowanie i uczenie się;
- 7) zaangażowanie w realizację indywidualnych lub grupowych projektów edukacyjnych;
- 8) refleksję o własnych działaniach oraz przyjmowanie i udzielanie informacji zwrotnej;
- 9) samodzielne pogłębianie wiedzy i umiejętności oraz rozwijanie zainteresowań;
- 10) zaangażowanie w inicjatywy na rzecz dobra wspólnego i pomoc dla innych.

IV. Zadania przedszkola

1. Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka przez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w każdym obszarze jego rozwoju.
2. Tworzenie warunków umożliwiających każdemu dziecku swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
3. Wspieranie aktywności dziecka podnoszących poziom jego integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.

4. Zapewnienie warunków do budowania wspólnoty, w której każde dziecko czuje się akceptowane, rozumiane i potrzebne, a różnorodność traktowana jest jako wartość społeczna i edukacyjna.
5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do indywidualnych potrzeb i zainteresowań każdego dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania.
6. Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualności, oryginalności dziecka oraz potrzeby budowania relacji i działania z innymi oraz dla innych.
7. Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań dziecka prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo.
8. Przygotowanie dziecka do rozpoznawania, nazywania i rozumienia emocji i uczuć własnych i innych ludzi.
9. Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznawanie wartości i norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.
11. Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczne, samodzielne eksplorowanie elementów techniki w otoczeniu, a także zapewnienie materiałów konstrukcyjnych i narzędzi do swobodnego oraz planowanego konstruowania i majsterkowania, a także prezentowania wytworów swojej pracy.
12. Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających wszechstronny rozwój dziecka.
13. Kreowanie sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem są rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji opartych na wartościach.
14. Systematyczne wspieranie rozwoju procesów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie gotowości do podjęcia nauki w szkole.
15. Organizowanie zajęć umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej, lub języka regionalnego – kaszubskiego, zgodnie z potrzebami.
16. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym nie dotyczy:

- 1) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, jeżeli jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym;
- 2) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na inne niż wymienione w pkt 1 rodzaje niepełnosprawności, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 127 ust. 19 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2025 r. poz. 1043, 1160 i 1837 oraz z 2026 r. poz. 187 i 203), oraz jeżeli z indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego wynika brak możliwości realizacji przygotowania do posługiwania się językiem obcym nowożytnym ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka.

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego

1. Obszar społeczny: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych. Dziecko:

- 1) udziela informacji o sobie i swoich rodzicach, w tym podaje swoje imię i nazwisko, adres zamieszkania, wie, komu może takich informacji udzielać;
- 2) bierze udział w aktywnościach zaproponowanych przez innych, zgłasza własne pomysły, jest otwarte na współdziałanie;
- 3) uzgadnia zasady dzielenia się zabawkami lub materiałami w trakcie podejmowanych aktywności;
- 4) bierze udział w podejmowaniu decyzji w grupie, akceptuje wspólnie podjęte decyzje, nawet jeżeli nie są zgodne z jego oczekiwaniami;
- 5) stosuje zwroty grzecznościowe;
- 6) przestrzega zasad zachowania się w grupie i miejscach publicznych, w tym zasad prawidłowego zachowania się na drodze i w środkach komunikacji;
- 7) mówi o emocjach, które ludzie mogą przeżywać w różnych sytuacjach życia codziennego;
- 8) szanuje wszystkie dzieci, ich różne upodobania i potrzeby, podaje przykłady wypowiedzi i zachowań, które mogłyby być dla kogoś krzywdzące;
- 9) szuka rozwiązań w sytuacjach spornych, rozwiązuje proste konflikty z pomocą dorosłych lub innych dzieci;

- 10) pomaga innym w wykonaniu zadania, gdy jest to potrzebne, udziela wskazówek;
- 11) wspiera inne dzieci w pokonywaniu smutku, bezradności i poszukiwaniu rozwiązań problemu;
- 12) dostrzega różnorodność i znaczenie funkcji pełnionych przez ludzi w społeczeństwie, przyjmuje je w zabawie (np. w sklep);
- 13) charakteryzuje pracę osób wykonujących różne zawody i zdaje sobie sprawę, że dzięki pracy osiąga się dochód;
- 14) wyjaśnia, do czego służą pieniądze, ma świadomość, że ludzie dysponują ograniczoną ilością pieniędzy oraz że po wydaniu pieniędzy na zakup towaru lub usługi nie można ich już wydać na coś innego;
- 15) wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie oraz dlaczego warto oszczędzać;
- 16) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do grup społecznych, w których na co dzień funkcjonuje: rodziny, grupy przedszkolnej, społeczności lokalnej i narodowej;
- 17) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flagę, hymn), orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
- 18) wskazuje funkcje różnych instytucji społecznych (np. rodziny, przedszkola);
- 19) poznaje i pielęgnuje tradycje lokalne, regionalne i narodowe;
- 20) charakteryzuje wybrane elementy dziedzictwa kulturowego swojego regionu.

2. Obszar osobisty: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra. Dziecko:

- 1) podejmuje różne aktywności, aby realizować swoje pomysły, tworzyć i odkrywać, co sprawia mu radość;
- 2) odkrywa swoje zainteresowania i nazywa swoje mocne strony;
- 3) układa i uzasadnia swój plan działania prowadzący do zakładanego rezultatu;
- 4) przewiduje i nazywa konsekwencje swoich decyzji i działań;
- 5) organizuje i porządkuje miejsce swojej aktywności;
- 6) dąży do ukończenia zadania mimo trudności, wykazując wytrwałość, zaangażowanie i otwartość na informację zwrotną i wskazówki innych;
- 7) wyraża satysfakcję z zadania wykonanego samodzielnie lub w grupie, docenia swój wysiłek;
- 8) wykazuje postawę akceptacji tego, że popełnianie błędów jest czymś naturalnym w procesie uczenia się i stanowi okazję do zdobywania nowych umiejętności;
- 9) rozpoznaje i nazywa swoje emocje związane z różnymi sytuacjami, aktualnymi i z przeszłości;

- 10) odróżnia potrzeby od pragnień (zachcianek), nazywa swoje potrzeby i proponuje sposób ich zaspokojenia, wyraża sprzeciw w sytuacjach niepewności, zagrożenia, braku komfortu;
- 11) ma przekonanie, że nauczyciel lub inne dzieci mogą stanowić wsparcie w trudnych sytuacjach, w razie potrzeby prosi o pomoc;
- 12) stosuje znane mu sposoby radzenia sobie ze stresem.

3. Obszar językowy: komunikowanie się ze światem. Dziecko:

- 1) uczestniczy w rozmowie, aktywnie słuchając innych osób i wypowiadając się w sposób zrozumiały, przedstawia i próbuje uzasadnić swoją opinię;
- 2) w wypowiedziach posługuje się zdaniami, zwraca uwagę na poprawność gramatyczną i artykulacyjną lub, w razie potrzeby, używa komunikacji wspomagającej i alternatywnej;
- 3) słucha wypowiedzi innych osób oraz tekstów czytanych, takich jak opowiadania, wiersze, baśnie, legendy, mówi o swoich ulubionych książkach;
- 4) rozpoznaje możliwe źródła informacji, korzysta z zachęt do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na nurtujące je pytania;
- 5) obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują, dopytuje, gdy nie jest czegoś pewne;
- 6) analizuje zdobyte informacje i dostrzega te, które są dla niego niewiarygodne lub się wykluczają;
- 7) ocenia zgodność uzyskiwanych informacji z własnymi obserwacjami i doświadczeniami;
- 8) odtwarza i przekształca treść bajek i opowieści, tworzy własne historie;
- 9) dzieli się swoimi wyobrażeniami, skojarzeniami i pomysłami typu „co by było, gdyby”;
- 10) eksperymentuje z językiem, tworzy rymowanki i nowe słowa;
- 11) zapamiętuje i recytuje wierszyki oraz inne krótkie teksty;
- 12) opowiada treść obrazków i historyjek obrazkowych, mówi o swoich przeżyciach, obserwacjach, ważnych zdarzeniach;
- 13) odczytuje znaczenie podstawowych symboli i znaków, tworzy własne symbole, aby wyrazić za ich pomocą określoną informację;
- 14) dokonuje analizy i syntezy głoskowej wybranych wyrazów, wypowiada prawidłowo głoski;
- 15) kreśli linie i kształty zawierające elementy graficzne obecne w literach: łuki, pętelki, fale, owale, zygzaki;
- 16) podejmuje próby pisania liter, wyrazów i krótkich komunikatów w wybrany przez siebie sposób;

- 17) podejmuje próby samodzielnego czytania wyrazów i krótkich tekstów, w tym uzupełnionych obrazkiem;
- 18) nazywa wybrane obiekty z najbliższego otoczenia w języku obcym nowożytnym;
- 19) reaguje na proste polecenia w języku obcym nowożytnym;
- 20) uczestniczy w prostej sytuacji komunikacyjnej w języku obcym nowożytnym;
- 21) powtarza wierszyki i śpiewa piosenki w języku obcym nowożytnym.

4. Obszar matematyczny: odkrywanie matematyki wokół siebie. Dziecko:

- 1) opisuje sytuacje problemowe bliskie swojemu doświadczeniu, rozpoznaje ich przyczyny;
- 2) poszukuje najlepszych rozwiązań problemu, w razie potrzeby radzi się innych, porównuje wyniki różnych działań, identyfikuje rozwiązania, które sprawdzają się najlepiej;
- 3) stosuje wybrane rozwiązanie i ocenia jego skuteczność;
- 4) charakteryzuje obiekty wokół siebie, porównuje je ze sobą pod względem wielkości i liczby;
- 5) klasyfikuje obiekty według co najmniej dwóch cech jednocześnie;
- 6) liczy w możliwym dla siebie zakresie;
- 7) wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;
- 8) waży i mierzy różne przedmioty, ustala wartość pomiaru, stosując własne i powszechnie przyjęte narzędzia i jednostki miar;
- 9) odczytuje zapis cyfrowy liczb, które obserwuje w najbliższym otoczeniu (np. w kalendarzu, na budynkach, na znakach drogowych, ceny w sklepach);
- 10) przedstawia wartości liczbowe na różne sposoby graficzne;
- 11) określa kierunki i relacje przestrzenne między obiektami;
- 12) posługuje się pojęciami dotyczącymi następstwa czasu (np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem), posługuje się nazwami pór roku, dni tygodnia i miesięcy;
- 13) rozpoznaje figury geometryczne płaskie: koło, trójkąt, kwadrat, prostokąt i niektóre bryły;
- 14) analizuje i tworzy szeregi oraz powtarzalne wzory, odnajduje symetrię w budowie obiektów przyrodniczych;
- 15) rozpoznaje monety i banknoty, wykonuje proste obliczenia.

5. Obszar przyrodniczy: odkrywanie przyrody i dbanie o nią. Dziecko:

- 1) rozpoznaje i nazywa rośliny oraz zwierzęta, a także elementy przyrody nieożywionej z najbliższego otoczenia;

- 2) analizuje i bada elementy najbliższego otoczenia, wyciąga wnioski z obserwacji, opisuje zmiany zachodzące w otoczeniu i wymienia niektóre zależności występujące w przyrodzie (np. wzrost roślin, cykle dnia i nocy, pory roku) oraz zjawiska pogodowe;
- 3) zadaje pytania o interesujące je zagadnienia, pyta o przyczyny i cele zaobserwowanych zjawisk i podejmowanych działań, formułuje przypuszczalne wyjaśnienia, sprawdza ich trafność;
- 4) dokumentuje zaobserwowane obiekty, zjawiska oraz procesy zachodzące w przyrodzie;
- 5) wyraża troskę o rośliny i zwierzęta, objaśnia zasady odpowiedzialnej opieki nad zwierzętami domowymi;
- 6) wskazuje na planie, mapie lub globusie znane mu miejsca;
- 7) opisuje Ziemię jako kulę, która razem z innymi planetami krąży wokół Słońca;
- 8) korzysta z narzędzi ogrodniczych przy pielęgnacji roślin ozdobnych i użytkowych;
- 9) opisuje zależności między wybranymi roślinami i zwierzętami;
- 10) rozpoznaje zwierzęta i rośliny z różnych ekosystemów oraz stref klimatycznych;
- 11) segreguje odpady, mając świadomość pozytywnych skutków dla przyrody i gospodarki;
- 12) stosuje zasady rozsądnego korzystania z zasobów naturalnych.

6. Obszar techniczny: poznawanie techniki przez działanie. Dziecko:

- 1) ustala właściwości różnych materiałów;
- 2) wymienia etapy budowania obiektów powstających w najbliższym otoczeniu, rozróżnia materiały, z których powstają budynki;
- 3) tworzy budowle płaskie i przestrzenne z wykorzystaniem różnorodnych materiałów konstrukcyjnych, w tym naturalnych i z odzysku, narzędzi i spoiw; analizuje efekty własnych działań, szuka możliwych ulepszeń;
- 4) buduje maszyny proste – kołowrót, równię pochyłą – i wyjaśnia ich zastosowanie w urządzeniach codziennego użytku;
- 5) buduje obwody elektryczne z użyciem żarówki, brzęczyka i silnika;
- 6) wskazuje przykłady urządzeń zasilanych energią z różnych źródeł;
- 7) przestrzega zasad bezpiecznego korzystania z urządzeń elektrycznych i narzędzi;
- 8) podaje przykłady maszyn i urządzeń, które ułatwiają ludziom życie;
- 9) opisuje różne środki transportu i infrastrukturę znajdujące się w najbliższej okolicy oraz bezpieczne sposoby korzystania z nich.

7. Obszar cyfrowy: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym. Dziecko:

- 1) korzysta z instrukcji do wykonania zadania, tworzy własne instrukcje;
- 2) rozpoznaje urządzenia cyfrowe i określa do czego służą;
- 3) wskazuje podstawowe zasady higieny cyfrowej;
- 4) wskazuje zagrożenia związane z korzystaniem z Internetu, w tym wynikające z udostępniania informacji o sobie i swoich bliskich;
- 5) określa wpływ mediów na życie codzienne, rozpoznaje reklamy i ma świadomość, czemu one służą.

8. Obszar artystyczny: odbieranie i tworzenie sztuki. Dziecko:

- 1) poszukuje nowych form ekspresji, tworzyw i technik wyrazu artystycznego do przedstawienia świata i swoich przeżyć, wyraża własne pomysły;
- 2) łączy poznane elementy – przedmioty, obrazy, kształty, słowa, dźwięki, wzorce, symbole – w nowe układy, w nieoczywisty sposób;
- 3) wyraża swoje opinie o dziełach sztuki;
- 4) słucha muzyki, śpiewa, tańczy, tworzy melodie i improwizacje ruchowe, muzykuje – indywidualnie i w grupie;
- 5) rozpoznaje wybrane instrumenty muzyczne, tworzy własne instrumenty muzyczne z różnych materiałów i gra na nich;
- 6) wciela się w różne role podczas spontanicznych i organizowanych działań teatralnych;
- 7) zauważa różnice w dynamice, tempie, barwie i wysokości dźwięków, określa nastrój muzyki;
- 8) wyjaśnia pojęcia określające różne sposoby wyrazu artystycznego – w muzyce, sztukach wizualnych i teatrze.

9. Obszar ruchowy: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo. Dziecko:

- 1) podejmuje spontaniczne i zorganizowane aktywności ruchowe (indywidualnie i w grupie) w trosce o zdrowy rozwój;
- 2) uczestniczy w grach terenowych i zabawach ruchowych, ucząc się zasad współzawodnictwa;
- 3) orientuje się w schemacie własnego ciała i wykorzystuje zmysły w zadaniach ruchowych;
- 4) podczas ruchu rozwija podstawowe umiejętności ruchowe, wykorzystując koordynację, równowagę, siłę, zręczność, zwinność, szybkość, skoczność, wytrzymałość;

- 5) posługuje się przedmiotami o zróżnicowanej wielkości i zróżnicowanym ciężarze, stopniowo wymagającymi większej precyzji ruchów;
- 6) prawidłowo trzyma i kontroluje siłę nacisku dłoni na narzędzie pisarskie;
- 7) samodzielnie wykonuje czynności samoobsługowe;
- 8) wyjaśnia, na czym polega zdrowy styl życia, stara się przestrzegać reguł z nim związanych (np. dba o prawidłową postawę ciała);
- 9) rozpoznaje sytuacje, w których zagrożone są jego bezpieczeństwo lub autonomia;
- 10) zgłasza potrzebę odpoczynku, objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości, poszukuje dla siebie bezpiecznych i przyjaznych przestrzeni;
- 11) w czasie aktywności ruchowych przestrzega zasad bezpieczeństwa na terenie przedszkola i poza nim.

W ramach wychowania przedszkolnego dzieci zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny, społeczny i fizyczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym:

- 1) jest odbiorcą sztuki, słucha koncertu, ogląda przedstawienie teatralne, odwiedza muzeum lub teatr;
- 2) prowadzi i ilustruje obserwacje przyrody;
- 3) pracując w grupie, wysiewa i uprawia warzywa, zioła lub kwiaty;
- 4) pracując w grupie, przygotowuje wspólne wyjście i bierze w nim udział;
- 5) pracując w grupie, odgrywa uzgodnioną z innymi dziećmi rolę w przygotowaniu i realizacji występu lub spotkania społeczności lokalnej (np. z okazji dnia babci i dziadka, na obchodach święta narodowego, na pikniku rodzinnym);
- 6) uczestniczy w wydarzeniu promującym zdrowy styl życia (np. w przedszkolnych zawodach sportowych);
- 7) pracując w grupie, prezentuje innym swoją wiedzę lub efekty wspólnych działań (np. w formie plakatu, wystawy lub kroniki).

Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej:

- 1) przez minimum 10 kolejnych dni tworzy z wykorzystaniem różnych materiałów, w tym z odzysku, własne zabawki zamiast zabawek tradycyjnych;
- 2) pracując w grupie, przygotowuje makietę wybranej przestrzeni (np. najbliższej okolicy, miasta przyszłości);

- 3) pracując w grupie, planuje i podejmuje działanie na rzecz innych (np. młodszych dzieci, osób starszych);
- 4) planuje i robi w grupie zakupy w sklepie.

Warunki i sposób realizacji

Realizacja celów wychowania przedszkolnego wymaga uwzględnienia w procesie kształcenia i wychowania poniższych warunków i priorytetów.

1. Wszechstronny rozwój – doświadczenie przedszkolne powinno wspierać rozwój każdego dziecka w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej.
2. Aktywność poznawcza – dzieci są podmiotami procesu uczenia się, a ich udział w jego planowaniu i zaangażowanie, w tym uczenie się w działaniu z innymi, są kluczowymi czynnikami sprzyjającymi uczeniu się.
3. Wychowanie – jest obok kształcenia równoprawnym elementem funkcjonowania przedszkola i zadaniem wszystkich nauczycieli, szczególnie w zakresie wprowadzania w świat wartości, rozwijania kompetencji społecznych i osobistych oraz sprawczości.
4. Dobrostan dzieci – przedszkole dąży do zapewnienia dobrostanu wszystkich dzieci i traktuje go jako warunek skutecznego uczenia się i harmonijnego rozwoju.
5. Przestrzeń edukacyjna – nauczyciele w przemyślany sposób kształtują przestrzeń sali i przedszkola, tak aby sprzyjała uczeniu się oraz dobrostanowi dzieci, a także wykorzystują otoczenie przedszkola jako miejsce działań edukacyjnych.
6. Edukacja włączająca – przedszkole uwzględnia zróżnicowane potrzeby rozwojowe dzieci, zapewnia indywidualizację procesu kształcenia i wychowania oraz umożliwia monitorowanie i systematyczne wsparcie ich rozwoju, z uwzględnieniem zasad projektowania uniwersalnego w edukacji oraz racjonalnych usprawnień, wspierając pełne uczestnictwo każdego dziecka w życiu grupy przedszkolnej i tworząc warunki do rozwoju na miarę jego możliwości.
7. Metody nauczania – proces uczenia się i nauczania wymaga stosowania zróżnicowanych metod nauczania, form i środków o uznanych podstawach naukowych, dostosowanych do celów edukacyjnych oraz potrzeb dzieci; dobór metod zgodnie z aktualną wiedzą to obszar autonomii, eksploracji i innowacji nauczycieli.
8. Wykorzystywanie wiedzy – przedszkole stwarza dzieciom warunki pozwalające na praktyczne wykorzystywanie zdobywanej wiedzy i umiejętności oraz stosowanie ich poza przedszkolem.

9. Wspólnota – przedszkole wykorzystuje społeczny charakter uczenia się; proces wychowawczy w przedszkolu zakłada budowanie wspólnoty uczącej się i wspólnoty społecznej przez równoważenie celów indywidualnych i dobra wspólnego.
10. Rodzina – w procesie wychowawczym istotna jest spójność oddziaływań przedszkola i środowiska rodzinnego osiągnięta dzięki partnerskiej współpracy; rodzina współuczestniczy w edukacji dzieci, a przedszkole kształtuje ten proces profesjonalnie i zapewnia wsparcie rodzinie w jej działaniach wychowawczych oraz opiekuńczych.
11. Interdyscyplinarność i relacje ze światem zewnętrznym – proces uczenia się przyjmuje także charakter interdyscyplinarny i zachowuje ścisły związek ze środowiskiem zewnętrznym jako naturalnym kontekstem budowania oraz wykorzystania wiedzy, kompetencji i sprawczości dzieci.

Przedszkole zapewnia warunki do zdobywania i doskonalenia kompetencji niezbędnych do:

- 1) bycia częścią wspólnoty, współpracy i dbania o innych; w przedszkolu dzieci kształtują swoją tożsamość, odkrywają i coraz lepiej rozumieją swoją przynależność do różnych grup społecznych, w tym rodziny, grupy przedszkolnej, społeczności lokalnej i narodowej; nawiązują relacje z rówieśnikami, poznają się, podejmują pierwsze próby wspólnego wykonywania zadań – w parze lub większym zespole, uczą się razem podejmować decyzje, a także postępować w zgodzie z przyjętymi zasadami oraz z szacunkiem dla siebie nawzajem; zaczynają również rozumieć, że wspólnie odpowiadają nie tylko za przestrzeń, w której razem przebywają; wspólnie dbają też o to, żeby wszystkie dzieci czuły się w przedszkolu dobrze i bezpiecznie;
- 2) kierowania sobą i dbania o siebie; w przedszkolu dzieci poznają swoje zainteresowania, mocne strony, aktywności dające im radość i satysfakcję; oswajają się też z niepowodzeniami – uczą się traktować je jako naturalne elementy procesu zdobywania nowych umiejętności; dowiadują się, w jaki sposób dbać o swoje dobre samopoczucie, jak i z czyją pomocą radzić sobie w trudnych dla nich sytuacjach; przygotowują się także do podejmowania decyzji zgodnych z przyjętym systemem wartości;
- 3) skutecznego komunikowania się z rówieśnikami i osobami dorosłymi, z uwzględnieniem różnorodnych sposobów komunikacji; w przedszkolu dzieci uczą się, jak formułować komunikaty w sposób zrozumiały dla innych i dostosowany do sytuacji, w jaki sposób wyrażać swoje opinie i dzielić się spostrzeżeniami; poszerzają swój zasób słownictwa; doskonalą umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnych i czytanego im tekstu; kształtują też swoje nawyki czytelnicze; sięgają po książki, żeby zaspokoić swoją ciekawość poznawczą; przygotowują się do nauki czytania i pisanie; uczą się rozpoznawać

- za pomocą słuchu strukturę wyrazu – od sylab przez pośrednie części aż do głosek; poznają litery drukowane, a osiągnąwszy gotowość, zaczynają czytać wyrazy, zdania i teksty oraz pisać; rozwijają umiejętność analizowania kształtów graficznych oraz analizowania i odtwarzania ruchów ręki niezbędnych do pisanie;
- 4) uaktywnienia myślenia matematycznego oraz wykorzystywania pojęć matematycznych w praktyce; w wieku przedszkolnym dzieci odkrywają, że obiekty otaczającego świata są policzalne, klasyfikowalne i mierzalne; uczą się przez doświadczanie i operowanie konkretnymi przedmiotami – w ten sposób poznają reguły i budują pojęcia matematyczne, uczą się szacować, liczyć, odmierzać, porównywać ze sobą, a z czasem także dodawać i odejmować;
 - 5) odkrywania przyrody i kształtowania postawy troski o nią; spacer i pobyt na powietrzu to okazja do rozwijania świadomości, że człowiek jest częścią przyrody i tym samym istnieje nierozdzielna więź między człowiekiem i przyrodą – w przedszkolu dzieci uczą się szacunku do przyrody, kształtują nawyki dbania o nią i odpowiedzialnego korzystania z zasobów naturalnych; przez stały kontakt z przyrodą dzieci rozwijają również wiele umiejętności, które są kluczowe w ich dalszej nauce; do badania i obserwacji przyrody dzieci mogą wykorzystywać pomoce takie jak lupa, mikroskop czy atlas – dzięki temu stają się uważnymi badaczami; uczą się formułować pytania i poszukują na nie odpowiedzi, swoje wnioski opierają na dowodach;
 - 6) poznawania świata techniki, w tym urządzeń, maszyn i zawodów; dzieci chętnie majsterkują i budują z różnych materiałów, ale potrzebują zasad i wskazówek, jak tworzyć trwałe konstrukcje i bezpiecznie posługiwać się narzędziami; dzieci są też ciekawe pracy różnych osób, maszyn i urządzeń, które obserwują w codziennym życiu; potrzebują wiedzy, jak działa świat techniki, oraz umiejętności konstruowania modeli maszyn i urządzeń;
 - 7) przygotowania się do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym; dzieci nie są świadome zagrożeń, jakie niesie ze sobą korzystanie z nowych technologii, w tym z Internetu – dlatego w przedszkolu dzieci nie korzystają indywidualnie i samodzielnie z urządzeń ekranowych (z wyjątkiem dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które korzystają z racjonalnych usprawnień polegających na zastosowaniu takich urządzeń), a nauczyciel do celów dydaktycznych korzysta z nich tylko w niezbędnym zakresie, z zachowaniem ważnej dla prawidłowego rozwoju dziecka higieny cyfrowej; w przygotowaniu dzieci do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym aktywny udział muszą brać rodzice;
 - 8) impresji i ekspresji sztuki; w wieku przedszkolnym dziecko naturalnie wyraża siebie przez różne formy artystyczne – rysunek, taniec, śpiew, opowieści, teatrzyk czy konstruowanie

z materiałów – sztuka staje się dla niego nie tylko sposobem ekspresji emocji i myśli, lecz także narzędziem poznawania świata i budowania tożsamości; dziecko potrzebuje wsparcia w odkrywaniu własnego języka twórczego i rozwijaniu wrażliwości estetycznej, a także czasu, przestrzeni i narzędzi do samodzielnego tworzenia – bez oceniania, z szacunkiem dla jego stylu i tempa; równie ważne jest budowanie umiejętności odbioru sztuki – dostrzegania piękna w otoczeniu, reagowania na obrazy, dźwięki i opowieści, a także rozumienia emocji zawartych w dziełach innych;

- 9) świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego i zdrowego stylu życia; w przedszkolu dzieci zyskują świadomość i poczucie swojego ciała, wzmacniają jego wytrzymałość i ogólną sprawność ruchową, ćwiczą precyzję ruchów palców i dłoni, rozwijają koordynację wzrokowo-ruchową, doskonalą swoje zmysły; dzieci zdobywają także wiedzę o tym, co jest dobre (np. prawidłowa postawa ciała), a co złe dla ich zdrowia i kondycji fizycznej (np. długotrwałe oglądanie telewizji); będąc w ruchu, szczególnie na powietrzu, mogą wzmocnić nie tylko swoją odporność, lecz także otwartość na nowe wyzwania; uczą się także, jak ważna jest troska o bezpieczeństwo i wzajemne przestrzeganie ustalonych zasad; istotne jest, żeby dzieci w przedszkolu brały udział w rozmaitych aktywnościach muzyczno-ruchowych i ruchowo-sensorycznych.

Codzienna zabawa swobodna dzieci to nieodzowny warunek ich rozwoju i realizacji programu wychowania przedszkolnego. Swobodna zabawa to okazja do wspólnego działania, zgłaszania pomysłów i rozmowy o nich, rozwiązywania problemów, dzielenia się zainteresowaniami, doświadczeniami i wiedzą, uzgadniania zasad i przestrzegania ich. W zabawie dzieci mogą wcielać się w różne role, rozpoznawać i wyrażać emocje, odkrywać właściwości zjawisk i przedmiotów, nadawać im nowe zastosowanie.

W codziennych aktywnościach dzieci w przedszkolu są obecne wszystkie obszary wychowania przedszkolnego: społeczny, osobisty, językowy, matematyczny, przyrodniczy, techniczny, cyfrowy, artystyczny, ruchowy. Program wychowania przedszkolnego jest realizowany w każdym momencie pobytu dziecka w przedszkolu (np. podczas czynności porządkowych, posiłków, spaceru).

Pobyt dzieci w przedszkolu opiera się na rytmie dnia, czyli systematycznie powtarzających się czynnościach i aktywnościach. Daje to dzieciom poczucie bezpieczeństwa i kontroli, co jest szczególnie ważne dla dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi. W naturalny sposób sprzyja też włączaniu dzieci w podejmowanie obowiązków, pozwala kształtować samodzielność, zaradność i odpowiedzialność.

Warunkiem realizacji celów wychowania przedszkolnego są właściwe relacje między dzieckiem i nauczycielem. Nauczyciel obserwuje dzieci, zachęca je do rozmowy i uważnie ich słucha, rozpoznaje potrzeby i odpowiada na nie, organizuje przestrzeń, która jest inspirująca, i zachęca do podejmowania różnych aktywności.

Dzieci najlepiej uczą się przez osobiste działanie i zaangażowanie, gdy korzystają ze swoich zmysłów, mogą przykładowo dotykać, manipulować, porównywać i przekształcać. Wszelkie pomoce drukowane mają charakter uzupełniający, umożliwiają utrwalenie wiedzy i umiejętności dzieci.

Organizacja zajęć na powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej. Dzieci powinny mieć codziennie zajęcia na świeżym powietrzu oraz co najmniej raz w tygodniu przebywać poza budynkiem przedszkola dłużej niż 1 godzinę. Daje to możliwość dłuższego spaceru lub zabaw połączonych z badaniem okolicznej przyrody i działaniem w niej. Nie dotyczy to jedynie dni, w których występują alerty Rządowego Centrum Bezpieczeństwa lub szczególnie niesprzyjające warunki atmosferyczne.

Wszechstronny rozwój dzieci jest wspólną odpowiedzialnością rodziców i nauczycieli. Nauczyciele informują rodziców o procesach i postępach rozwojowych dzieci, omawiają z nimi wyniki swoich obserwacji i ustalają zakres potrzebnego wsparcia dziecka. Nauczyciele zachęcają rodziców, żeby brali aktywny udział w procesie rozwoju umiejętności dzieci.

Nauczyciele obserwują dzieci w możliwie różnorodnych sytuacjach i przekazują najważniejsze spostrzeżenia o zachowaniu i rozwoju dziecka rodzicom. Opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole.

Dzieci w wieku przedszkolnym funkcjonują w dynamicznym, szybko zmieniającym się otoczeniu. Coraz częściej narażone są na informacje i udział w sytuacjach, których nie rozumieją lub które budzą w nich niepokój. Codzienne spotkania z nauczycielem to okazja do nadawania sensu tym doświadczeniom. Rolą nauczyciela jest stwarzanie sytuacji edukacyjnych, które pomagają dzieciom lepiej rozumieć świat.

Szczególnej uwagi wymaga problem dostępu dzieci do urządzeń cyfrowych i informacji przekazywanych przez media. Wspólną odpowiedzialnością rodziców i nauczycieli jest troska o kształtowanie nawyków higieny cyfrowej.

Aranżacja przestrzeni powinna uwzględniać bariery architektoniczne i sensoryczne oraz zapewniać możliwość swobodnego korzystania z przestrzeni i materiałów przez dzieci z niepełnosprawnościami.

Organizacja przestrzeni w przedszkolu ma umożliwiać dzieciom podejmowanie codziennych czynności związanych z troską o otoczenie i własne potrzeby. Dzieci powinny mieć możliwość m.in. nakrywania do stołu, samodzielnego nakładania posiłków, sprzątania po posiłkach, porządkowania sali po skończonej zabawie oraz przygotowania się do wyjścia na zewnątrz.

Wskazane jest organizowanie z dziećmi stałych i czasowych stref w budynku przedszkola i poza nim pozwalających na podejmowanie różnorodnych aktywności. Jako stałe proponuje się strefy umożliwiające rozwijanie:

- 1) czytelnictwa – strefa czytania w sali przedszkolnej powinna być przytulnym i spokojnym miejscem, dostosowanym do potrzeb wszystkich dzieci; w tej strefie warto m.in. uwzględnić książki w różnych formatach (np. z dużą czcionką, obrazkowe, dotykowe), opowiadania dla dzieci (także w języku obcym nowożytnym);
- 2) budowania i konstruowania – strefa do tego przeznaczona powinna być dostosowana do potrzeb wszystkich dzieci, zapewniać dostęp do klocków, materiałów i narzędzi do majsterkowania, miejsca pozwalającego na bezpieczną pracę; warto także przewidzieć przestrzeń wystawienniczą do ekspozycji wykonanych konstrukcji; nauczyciel ustala zasady bezpiecznego korzystania z narzędzi (np. nożyczek, zszywacza, dziurkacza, śrubokrętu, papieru ściernego) i dba o ich przestrzeganie;
- 3) działań artystycznych – strefa do tego przeznaczona powinna pozwalać na różnorodną działalność artystyczną, która powinna być dopasowana do potrzeb i preferencji dzieci, które powinny mieć swobodny dostęp przykładowo do instrumentów muzycznych, w tym perkusyjnych, strojów i rekwizytów do odgrywania ról, materiałów papierniczych, naturalnych, recyklingowych; warto także przewidzieć przestrzeń wystawienniczą do ekspozycji wykonanych prac;
- 4) umiejętności odpoczywania – kąciki wyciszenia, dostępne dla wszystkich dzieci, a szczególnie pomocne dla dzieci wymagających wsparcia w zakresie regulacji emocji i przetwarzania bodźców sensorycznych; takie miejsca powinny być wyposażone w elementy sprzyjające wyciszeniu i komfortowi sensorycznemu (np. w słuchawki wyciszające, miękkie siedziska lub pufy, przytulanki obciążeniowe, lampki o ciepłym świetle) oraz zabawki sensoryczne i antystresowe (np. gniotki, panele dotykowe);
- 5) odkrywanie świata nauki i przyrody – strefa do tego przeznaczona powinna pozwalać odkrywać zjawiska i procesy zachodzące w przyrodzie, podejmować samodzielne działania i obserwacje, prowadzić eksperymenty; każde dziecko powinno mieć możliwość korzystania z tej strefy bez nieuzasadnionych ograniczeń czasowych.

W ciągu dnia odpowiedni czas powinno się przeznaczać na celebrowanie posiłków – spokojne ich spożywanie połączone z nauką posługiwania się łyżką, nożem i widelcem. Ważne jest także zapewnienie dzieciom możliwości komponowania dania na talerzu i stworzenie takiej atmosfery, aby dzieci nie czuły się pod presją, że muszą zjeść wszystko i w szybkim tempie.

Nauka języka obcego nowożytnego w przedszkolu odbywa się przez zabawę i jest zintegrowana ze wszystkimi obszarami funkcjonowania dziecka. Codzienne sytuacje edukacyjne i zabawowe oraz czynności dnia sprzyjają oswajaniu dzieci z językiem obcym nowożytnym. Proste zwroty używane w codziennej komunikacji, piosenki i rymowanki, odpowiadające różnorodnym czynnościom i sytuacjom w przedszkolu, ułatwią naukę języka obcego, budowanie prostych dialogów i rozumienie prostych poleceń.

Dziecko w przedszkolu osłuchuje się z językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym – kaszubskim, reaguje na znane słowa, zwroty oraz proste polecenia wypowiedziane w tym języku. W naturalny sposób używa wyrażen związanych z zabawą i codziennymi czynnościami, powtarza rymowanki, proste wierszyki, śpiewa piosenki i uczestniczy w zabawach językowych. Bierze udział w zabawach i wydarzeniach związanych z kulturą swojej społeczności oraz tworzy prace plastyczne inspirowane jej historią i tradycją.